

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ
« ____ » _____ 2025 р.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ
У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ)

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – *вчитель технологій, вчитель інформатики*

Автор роботи: ЧАЛИЙ Данило-Зиновій Тарасович _____
підпис

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ОРШАНСЬКИЙ Леонід Володимирович _____
підпис

Дрогобич, 2025

Зав. кафедри

24.10.2024 р.

(підпис)

(дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Формування професійних інтересів учнів у закладі загальної середньої освіти (на матеріалі профорієнтаційної роботи)».

2. Керівник – доктор педагогічних наук, професор Оршанський Л.В.

3. Студент – Чалий Данило-Зиновій Тарасович

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1) проаналізувати науково-теоретичні засади професійної орієнтації учнів у контексті сучасної освітньої парадигми;

2) виокремити чинники, що впливають на формування професійних намірів учнів базової середньої школи;

3) обґрунтувати методи діагностики професійної спрямованості учнів 5–9 класів;

4) визначити ефективні форми і засоби профорієнтаційної роботи у межах технологічної освітньої галузі;

5) розробити методичну систему ознайомлення учнів з професіями та педагогічного супроводу процесу професійного самовизначення.

5. Список рекомендованої літератури:

Беганська І.Ю. Професійна орієнтація та професійна освіта в Україні: теорія і практика: монографія. Донецьк: ВІК, 2012. 449 с.

Борисенко М.І. Професійна орієнтація та професійний добір: навч. посіб.. Чернівці: [б.в.], 2009. 204 с.

Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації: навч. посіб. Київ: Слово, 2010. 168 с.

Кашкарьова Л.Р. Профорієнтація та профвідбір: навч.-метод. комплекс. 2-ге вид., допов. Бердянськ: БДПУ, 2012. 197 с.

Коропецька О.М. Профорієнтація та профпідбір: навч. посібник. Івано-Франківськ: [б.в.], 2005. 236 с.

Моштук В.В., Терес В.І. Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи: навч. посіб. Дрогобич: Вид. від. ДДПУ ім. Івана Франка, 2014. 204 с.

Професійна орієнтація: підручник / Єгорова Є.В. та ін. ; за ред. О.М. Ігнатівич. Кіровоград: Імекс, 2014. 239 с.

Профорієнтація: навч. посіб. / упоряд. Г.К. Юрчинська. Київ: Київський університет, 2016. 271 с.

Янцур М.С. Словник-довідник з професійної орієнтації: навч. посіб. Київ: Слово, 2013. 175 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз псих.-педагогічної, методичної та спец. літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формулювання мети; постановка завдань.	до 03.12.2024 р.	17.12.2024 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 15.04.2025 р.	25.04.2025 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 16.09.2025 р.	24.09.2025 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 28.10.2025 р.	31.10.2025 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.11.2025 р.	21.11.2025 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 24.11.2025 р.	28.11.2025 р.

7. Дата видачі завдання – 24.10.2024 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 07.11.2025 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____ Чалий Д.-З.Т.

10. Керівник _____ Оршанський Л.В.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема: «Формування професійних інтересів учнів у закладі загальної середньої освіти (на матеріалі профорієнтаційної роботи)».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

_____ Голова ДЕК _____
 дата підпис прізвище та ініціали

Секретар ДЕК _____ підпис _____ прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Чалий Д.-З.Т. Формування професійних інтересів учнів у закладі загальної середньої освіти (на матеріалі профорієнтаційної роботи). – Рукопис.

У магістерській роботі здійснено комплексний аналіз науково-теоретичних засад професійної орієнтації учнів 5–9 класів у контексті сучасної освітньої парадигми. Розкрито зміст і структуру профорієнтації як педагогічної системи, спрямованої на підтримку процесу професійного самовизначення школярів. Виокремлено й охарактеризовано чинники, які впливають на формування професійних намірів учнів базової середньої школи. Обґрунтовано методи діагностики професійної спрямованості учнів середнього шкільного віку, серед яких: педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, аналіз продуктів діяльності та узагальнення незалежних характеристик. Визначено ефективні форми і засоби профорієнтаційної роботи в межах технологічної освітньої галузі та розроблено методичну систему ознайомлення учнів з різними професіями, що забезпечує педагогічний супровід процесу професійного самовизначення на основі поєднання теоретичних знань, практичного досвіду та рефлексивного аналізу.

Ключові слова: заклад загальної середньої освіти, школярі, уроки технологій, професійна орієнтація, діагностика професійних інтересів.

SUMMARY

Chalyi D.-Z.T. Formation of professional interests of pupils in general secondary education (on the basis of career guidance work). – Manuscript.

The master's thesis provides a comprehensive analysis of the scientific and theoretical foundations of vocational guidance for pupils in grades 5-9 in the context of the modern educational paradigm. The content and structure of vocational guidance as a pedagogical system aimed at supporting the process of professional self-determination of schoolchildren are revealed. The factors influencing the formation of professional intentions of basic secondary school students are identified and characterised. The methods of diagnosing the professional orientation of secondary school students are substantiated, including: pedagogical observation, questionnaires, interviews, analysis of activity products and generalisation of independent characteristics. Effective forms and means of vocational guidance work within the technological educational field have been identified and a methodological system for introducing students to different professions has been developed, which provides pedagogical support for the process of professional self-determination based on a combination of theoretical knowledge, practical experience and reflective analysis.

Keywords: general secondary education institution, schoolchildren, technology lessons, vocational guidance, diagnostics of professional interests.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	6
1.1. Професійна орієнтація як система коригувального впливу на професійне самовизначення учнівської молоді	6
1.2. Чинники впливу на професійні наміри учнів закладу загальної середньої освіти	16
Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ 5 – 9 КЛАСІВ У МЕЖАХ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	28
2.1. Діагностика професійної спрямованості учнів закладу загальної середньої освіти	28
2.2. Форми профорієнтаційної роботи, що стимулюють активність учнів 5–9 класів у виборі професії	37
2.3. Методична система ознайомлення учнів базової середньої школи із різними професіями	42
2.4. Педагогічні засоби вивчення учнів у контексті професійного самовизначення	53
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство перебуває на етапі глибокої трансформації, пов'язаної з переходом до економіки знань, цифровізації виробничих процесів, зростанням значення інтелектуального потенціалу й мобільності особистості. У цьому контексті формування професійної ідентичності й свідомого ставлення до праці з дитинства стає критично важливим завданням для освітньої системи, особливо для закладів загальної середньої освіти. Успішна професійна самореалізація громадянина XXI століття неможлива без ґрунтовного розуміння власних здібностей, інтересів, нахилів, що повинні бути своєчасно виявлені, підтримані та спрямовані в освітньому процесі.

На сьогодні актуальність формування професійних інтересів зумовлюється не лише об'єктивною необхідністю задовольняти потреби ринку праці, а й прагненням до розвитку особистості як автономного суб'єкта власного життєвого проектування. Згідно з сучасними психолого-педагогічними дослідженнями, саме в підлітковому і старшому шкільному віці закладаються основи майбутнього професійного самовизначення, розвиваються механізми особистісної рефлексії, виникає потреба в самопізнанні й самореалізації. У цьому віковому періоді особливо важливо організувати профорієнтаційну роботу як діалогову взаємодію між учнем, школою, соціумом і світом професій.

Реформування освітньої системи України, що відбувається в межах реалізації Концепції «Нова українська школа» [16], передбачає зміщення акценту з інформаційної функції освіти на компетентнісно-орієнтовану, що передбачає цілеспрямоване формування в учнів здатності самостійно обирати життєвий шлях і відповідати за власне майбутнє. Освіта має не лише навчати, а й допомагати учням інтегруватися в мінливий світ, опановуючи навички критичного мислення, прийняття рішень, соціальної взаємодії – тобто ті soft skills, які безпосередньо пов'язані з професійною компетентністю.

На жаль, попри сучасні виклики, система профорієнтаційної роботи в багатьох школах досі функціонує на засадах радянської моделі: з переважанням формальних заходів, недостатнім урахуванням індивідуальних особливостей учнів, слабкою міжінституційною взаємодією. Водночас постійно оновлюваний ринок праці потребує гнучкої адаптації, а також ранньої профільної орієнтації учнів на перспективні галузі, включаючи STEM, екологію, соціальні послуги, технічні професії тощо. Особливо важливо забезпечити зв'язок між освітніми траєкторіями учнів і стратегічними напрямками соціально-економічного розвитку держави.

У цьому контексті актуалізується проблема педагогічного супроводу формування професійних інтересів – цілісного, науково обґрунтованого процесу, що має відбуватися на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, міждисциплінарності, практикоорієнтованості й індивідуалізації. Таке розуміння відкриває перспективи для створення нових методичних підходів, форм і засобів профорієнтаційної роботи, орієнтованої на розвиток особистості учня як майбутнього професіонала, а також гармонійної взаємодії між його внутрішнім світом і соціально-професійним середовищем.

Крім того, в умовах євроінтеграційних прагнень України особливо важливим є формування загальноєвропейських орієнтирів щодо кар'єрної освіти: навчання впродовж життя, соціальне включення, гендерна рівність, екологічна та цифрова грамотність. Усе це потребує від національної освіти переосмислення своєї ролі не лише як провайдера знань, а як агента соціально-професійного розвитку особистості.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена поєднанням зовнішніх соціально-економічних викликів, стратегічних завдань освітньої політики держави, потреб модернізації профорієнтаційної діяльності в школі та внутрішніх запитів особистості школяра на самореалізацію, життєву ефективність і професійну визначеність. Саме ці обставини потребують глибокого наукового вивчення проблеми формування професійних інтересів у закладах загальної середньої освіти, що й визначило тему дослідження

«Формування професійних інтересів учнів у закладі загальної середньої освіти (на матеріалі профорієнтаційної роботи)».

Об'єктом дослідження виступає процес професійного самовизначення учнів базового закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: педагогічна система профорієнтаційної роботи з учнями 5–9 класів у межах технологічної освітньої галузі.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та розробити педагогічну систему профорієнтаційної роботи з учнями 5–9 класів у межах технологічної освітньої галузі, що сприяє формуванню професійної спрямованості та усвідомленому професійному самовизначенню школярів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-теоретичні засади професійної орієнтації учнів у контексті сучасної освітньої парадигми.
2. Виокремити чинники, що впливають на формування професійних намірів учнів базової середньої школи.
3. Обґрунтувати методи діагностики професійної спрямованості учнів 5–9 класів.
4. Визначити ефективні форми і засоби профорієнтаційної роботи у межах технологічної освітньої галузі.
5. Розробити методичну систему ознайомлення учнів з професіями та педагогічного супроводу процесу професійного самовизначення.

Наукова значущість роботи полягає у:

- теоретичному узагальненні й поглибленні уявлень про професійну орієнтацію як педагогічну систему, що інтегрує мотиваційно-ціннісну, діагностичну, інформаційну та розвивальну функції в умовах базової середньої освіти;
- уточненні змісту та структури чинників, які впливають на професійне самовизначення учнів 5–9 класів у сучасному соціокультурному середовищі;
- обґрунтуванні доцільності застосування комплексного підходу до діагностики професійної спрямованості, що враховує вікові, когнітивні й особистісні особливості школярів;

- розробленні педагогічної системи профорієнтаційної роботи у межах технологічної освітньої галузі, що поєднує традиційні та інноваційні форми й методи впливу;

- систематизації ефективних методичних прийомів ознайомлення учнів з професіями, які сприяють формуванню здатності до усвідомленого вибору професійної траєкторії.

Практична значущість роботи полягає у:

- розробці педагогічної системи профорієнтаційної роботи з учнями 5–9 класів, адаптованої до вимог Нової української школи та компетентнісного підходу;

- впровадженні ефективних форм і методів ознайомлення школярів із різними професіями у межах технологічної освітньої галузі, що активізують їхню пізнавальну і практичну діяльність;

- створенні діагностичного інструментарію для вивчення професійних інтересів, нахилів і здібностей учнів середнього шкільного віку;

- наданні методичних рекомендацій педагогам щодо організації системної профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти;

- можливості використання результатів дослідження в практиці роботи класних керівників, учителів трудового навчання та технологій, психологів, а також у курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Апробація результатів: тези доповіді «Формування мотивації та інтересу старшокласників до сучасних професій (на прикладі профорієнтаційної роботи)» в збірнику матеріалів XII Міжнародної науково-практичної конференції викладачів і студентів ФФМЕІТ «Актуальні проблеми сучасної науки».

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (49 найменувань) і додатків. Робота містить 7 таблиць. Загальний обсяг становить 74 сторінок друкованого тексту, з яких 65 – основний текст.

РОЗДІЛ 1.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Професійна орієнтація як система коригувального впливу на професійне самовизначення учнівської молоді

В умовах динамічних соціально-економічних трансформацій, цифровізації суспільства та глобалізації освітнього простору головним орієнтиром державної освітньої політики України виступає формування людини як активного, конкурентоспроможного суб'єкта соціального життя, здатного до критичного мислення, постійного саморозвитку, адаптації до змін і творчої самореалізації. Це передбачає не лише модернізацію змісту освіти, а й оновлення організаційних форм, методів навчання, створення інноваційного освітнього середовища, що відповідає принципам сталого розвитку, демократичним цінностям і потребам сучасного ринку праці.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017) одним із пріоритетів є особистісно орієнтоване навчання, спрямоване на виявлення та розвиток індивідуальних здібностей кожного учня [28]. Проте, незважаючи на позитивні зрушення, вітчизняна система освіти ще не забезпечує належної якості підготовки випускників до реалій конкурентного ринку праці. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України свідчать про те, що значна частина випускників закладів загальної середньої освіти немає чітко сформованої професійної орієнтації, а їхній вибір професії часто базується не на внутрішніх інтересах і можливостях, а на зовнішньому тиску чи стереотипах [1, с. 32].

Зокрема, дослідження, проведені в межах проєктів «Нова українська школа» та міжнародної програми PISA, показали, що українські школярі демонструють недостатній рівень застосування знань на практиці, слабку сформованість «м'яких» навичок (soft skills), таких як комунікація,

креативність, емоційний інтелект, що є ключовими для успішної кар'єри у XXI столітті [34]. Це свідчить про необхідність інтеграції профорієнтаційної роботи в освітній процес не як епізодичного заходу, а як системної педагогічної діяльності, що пронизує всі етапи навчання – від початкової до старшої школи.

Науковий інтерес викликає також вивчення зарубіжного досвіду. Наприклад, у Фінляндії профорієнтація є обов'язковим компонентом шкільної програми, а кожен учень має доступ до кар'єрного консультанта. У Німеччині реалізуються моделі дуальної освіти, де поєднуються теоретичне навчання й практична підготовка на виробництві. Такі підходи сприяють ранньому виявленню здібностей учнів, їхньому усвідомленому професійному самовизначенню, що є актуальним і для України [13].

У цьому контексті наукове осмислення та педагогічне обґрунтування процесу формування професійних інтересів учнів у закладах загальної середньої освіти набуває особливої актуальності. Підвищення ефективності профорієнтаційної діяльності є не лише умовою індивідуального успіху, а й чинником розвитку людського капіталу, гармонізації стосунків між особистістю та соціально-економічною реальністю..

Зміни в характері виробничих відносин, що відбуваються в умовах глобалізації, науково-технічного прогресу та цифровізації економіки, спричинили переосмислення ролі праці в житті особистості. Праця більше не розглядається лише як засіб матеріального забезпечення – вона набуває нового, багатовимірного значення: виступає способом соціальної реалізації, самоствердження, джерелом морального задоволення та творчого розвитку.

Сьогодні працівник нового типу – це мобільна, адаптивна, ініціативна особистість, яка здатна швидко реагувати на виклики часу, навчатися протягом життя, змінювати професійну траєкторію, відповідати за власний розвиток. Відповідно, професійна діяльність поступово втрачає риси стабільності й набуває рис динамічного, індивідуалізованого процесу, що потребує суб'єктивної участі особистості.

Сучасна людина, зокрема молодь, змушена орієнтуватися в динамічному середовищі, де змінюються професії, вимоги до компетентностей, а традиційна модель «освіта – професія – робота» вже не є достатньо стабільною. У таких умовах стає очевидною потреба в постійній професійній мобільності, здатності до навчання впродовж життя (lifelong learning), швидкої адаптації до нових технологічних, комунікативних і культурних викликів. Від працівника очікується не лише професійна підготовленість, а й висока гнучкість мислення, ініціативність, уміння працювати в команді, відповідальність за результати своєї діяльності. Усе це формує нову парадигму праці – як простору особистісної свободи, вибору та внутрішнього самоствердження.

Для молодшої людини, яка перебуває в процесі професійного самовизначення, це означає необхідність раннього включення в активну діяльність із пізнання своїх інтересів, здібностей, прагнень [35]. Соціалізація вже не є пасивним засвоєнням соціальних ролей, а стає активним процесом вибору та побудови власної життєвої траєкторії. Тому успішність професійного самовизначення значною мірою залежить від рівня сформованості суб'єктивної позиції особистості – її готовності брати на себе відповідальність за вибір, діяти самостійно, приймати рішення, співвідносити власні інтереси з потребами суспільства.

Зокрема, у процесі формування професійних інтересів важливим стає не тільки зовнішнє інформаційне забезпечення (наприклад, через профорієнтаційні заходи), але й створення внутрішньої мотиваційної бази, здатності до рефлексії, самопізнання, критичного оцінювання себе як суб'єкта професійного майбутнього. У цьому контексті педагогічні зусилля мають бути спрямовані не тільки на передачу знань про професії, а й на розвиток в учнів активної позиції, уміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, планувати професійне зростання та адаптуватися до змін.

Важливим є також формування суб'єктивної позиції учня – його здатності усвідомлено й відповідально ставитися до власного професійного

вибору, брати на себе ініціативу, будувати траєкторію саморозвитку. Така позиція включає елементи рефлексії, самооцінювання, розуміння власних здібностей, нахилів, інтересів, а також – відповідність їх соціальним та економічним запитам.

Школяр має не лише знати про світ професій, а й бути суб'єктом цього знання – активно включеним у процес пізнання себе, взаємодії з оточенням, оцінювання зовнішніх можливостей. Саме це забезпечує високий рівень професійної орієнтації, коли вибір майбутнього фаху стає результатом свідомої внутрішньої роботи над собою, а не випадковим чи нав'язаним ззовні.

Профорієнтаційна робота, що проводиться у закладах загальної середньої освіти, має бути спрямована на підтримку саме такої суб'єктивної активності. Йдеться про створення умов для самопізнання (психолого-педагогічні тести, тренінги, профільне навчання), для практичного ознайомлення з професіями (екскурсії, майстер-класи, проєкти, зустрічі з фахівцями), для формування гнучких навичок (soft skills), необхідних для будь-якої професійної сфери.

Таким чином, сучасна освіта має не лише надавати учням знання про професії, а й формувати здатність бути активними суб'єктами власного професійного самовизначення – гнучкими, свідомими, відповідальними й здатними до адаптації в умовах змін.

У цьому контексті особливої ваги набуває освітній процес, який сприяє професійному самовизначенню школярів. Розуміючи під професійним самовизначенням не просто вибір майбутньої професії, а «глибоке усвідомлення особистістю відповідності між власними цілями, прагненнями, мотивами, ціннісними орієнтаціями та реальними потребами суспільства у кваліфікованих кадрах» [29], вважаємо за необхідне наголосити на важливості раннього педагогічного супроводу цього процесу. Саме у шкільному віці, коли відбувається активне становлення особистості, формування системи цінностей і соціальних установок, необхідно закладати

основи свідомого ставлення до праці, розвитку внутрішньої мотивації та здатності до відповідального вибору.

Сучасна профорієнтаційна робота не повинна обмежуватися лише інформуванням про різноманіття професійного світу. Її мета – створення умов для особистісного зростання, розвитку рефлексивного мислення, формування компетентностей, що дозволяють дитині пізнати себе, свої здібності, інтереси, а також навчитися співвідносити їх із вимогами сучасного ринку праці [30]. У цьому контексті важливо не лише озброїти учня знаннями про професії, а й надати йому досвід активної діяльності – участі у проектах, рольових іграх, практикумах, дослідницьких ініціативах, що сприяють формуванню реалістичних уявлень про майбутню професійну діяльність.

Таким чином, раннє залучення школярів до процесів самопізнання, професійної рефлексії та практичної апробації власних інтересів є невід’ємною умовою ефективного професійного самовизначення, що забезпечує гармонійне поєднання потреб особистості та запитів суспільства.

Сучасна освітня практика дедалі більше стикається з необхідністю вдосконалення підходів до професійної орієнтації учнів, зокрема в контексті впровадження допрофільної підготовки в базовій школі. З одного боку, це зумовлено стрімкими змінами в соціально-економічному середовищі, зростаючими вимогами до мобільності та адаптивності майбутніх фахівців, з іншого – недостатньою результативністю традиційних методів діагностики професійних інтересів і схильностей учнів. Виникає об’єктивна потреба у впровадженні сучасних, науково обґрунтованих психолого-педагогічних інструментів, які дозволяють не лише визначати рівень готовності школярів до вибору профілю, але й виявляти внутрішні механізми професійного самовизначення особистості.

У цьому контексті допрофільна підготовка відіграє ключову роль. Її впровадження не є випадковим чи формальним кроком: ідея профілізації має під собою глибоке педагогічне та психологічне підґрунтя. Вона покликана

створити умови для індивідуалізації освітнього процесу, реалізації потенціалу кожного учня з урахуванням його інтересів, схильностей та здібностей. Через розширення можливостей вибору навчальних дисциплін, залучення до різних видів діяльності (дослідницької, проєктної, технічної, художньо-естетичної, волонтерської тощо), формування практичних навичок у межах профільних курсів учень має змогу не лише поглиблювати знання, а й розвивати особистісну рефлексію, спроможність до самооцінки, планування та корекції власної професійної траєкторії.

Допрофільне навчання, інтегроване з ефективною профорієнтаційною діяльністю, сприяє також зниженню ризику хибного професійного вибору, підвищенню мотивації до навчання, усвідомленню сенсу освітньої діяльності. Воно створює підґрунтя для гармонійного поєднання загальноосвітньої підготовки з елементами професійної, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти й ринку праці.

Профільна підготовка в системі профільної загальної середньої освіти виконує не лише функцію поглибленого вивчення окремих предметів, а й має стратегічне значення у контексті професійного самовизначення учнів. Вона сприяє осмисленому вибору майбутньої професії, зменшує ймовірність випадкових, ситуативних рішень, що не відповідають здібностям та інтересам учня. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли система цінностей молоді трансформується, а на перше місце висуваються індивідуально значущі мотиви вибору професійного шляху: прагнення до задоволення від праці, можливість реалізувати особистісний і творчий потенціал, досягти професійного визнання.

Разом із тим результати проведеного нами дослідження серед учителів технологій Дрогобича, Трускавця, Стебника, Борислава та Дрогобицького району виявили суперечність між декларативною значущістю профільної й допрофільної підготовки та фактичним рівнем обізнаності педагогів щодо її реалізації в освітній практиці. Зокрема, більшість респондентів зазначили, що мають лише загальне уявлення про завдання і зміст допрофільної підготовки,

що свідчить про відсутність цілісного розуміння її ролі як початкового етапу у формуванні професійної орієнтації учнів.

Таке становище вказує на нагальну потребу не лише в посиленні інформування та методичного супроводу вчителів, а й у системному підході до реалізації профорієнтаційної роботи, що має включати не тільки консультативно-інформаційний, але й діагностичний, мотиваційний та практичний компоненти. Саме допрофільна підготовка, за умови її грамотно організованої реалізації, може забезпечити поступовий перехід від абстрактного уявлення про світ професій до реального самопізнання, оцінки власних можливостей та формування внутрішньо вмотивованої професійної перспективи.

Таким чином, удосконалення системи допрофільної підготовки та підвищення її ефективності мають стати одним із пріоритетів сучасної освітньої політики, зокрема в контексті реалізації компетентнісного підходу, індивідуалізації навчання та особистісного розвитку кожного здобувача освіти.

Аналіз практики створення допрофільної підготовки (базова школа) та профільних класів (старша школа), а також оцінка ефективності здійснення профорієнтаційної роботи засвідчують наявність глибинної та системної суперечності, яке стримує реалізацію повноцінного професійного самовизначення учнів. З одного боку, сучасне суспільство висуває об'єктивну потребу в тому, щоб кожна особистість якнайраніше здійснила усвідомлений вибір майбутньої професійної діяльності. Це зумовлено динамічними трансформаціями на ринку праці, високим рівнем конкуренції, технологічними змінами та необхідністю швидкої адаптації до нових соціально-економічних умов. У цих умовах професійне самовизначення стає не лише інструментом особистої реалізації, але й чинником соціальної інтеграції та економічної ефективності.

З іншого боку, реальна практика діяльності сучасної школи свідчить про обмежені можливості освітнього середовища в забезпеченні учнів тими

інструментами й досвідом, які є необхідними для самостійного, усвідомленого й відповідального керування процесом самовизначення. Освітній процес часто залишається орієнтованим на репродуктивну модель навчання, в межах якої профорієнтаційна діяльність зводиться до інформування про професії без належної уваги до індивідуального аналізу, самооцінки, розвиткової діагностики, активного включення учнів у практики реального професійного середовища.

Ця суперечність посилюється і недостатнім методичним забезпеченням педагогів у сфері профорієнтації, відсутністю системних програм, що враховували б вікові особливості, інтереси, здібності та соціальний контекст учнів. Брак інтегрованого підходу до професійного самовизначення, в якому поєднувалися б психологічна підтримка, соціальне партнерство, залучення батьків, представників бізнесу й роботодавців, призводить до того, що навіть учні профільних класів часто не сприймають свій вибір як результат глибокого внутрішнього осмислення.

Подолання виявленої суперечності вимагає перегляду підходів до профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти, її трансформації в напрямі розвитку у школярів здатності до суб'єктного ставлення до вибору професійної траєкторії. Необхідно формувати вміння рефлексивного аналізу, прийняття рішень, планування кар'єри, що має стати складовою загальної компетентнісної підготовки в умовах профільного навчання.

Вважаємо, що ця суперечність може бути усунена шляхом створення комплексної та системної моделі профорієнтаційної роботи, яка охоплює всі етапи навчання школярів і відповідає на потреби учнів на кожному з етапів їхнього розвитку. Для цього необхідно запровадити спеціально розроблені програми профорієнтації, що враховують вікові особливості учнів та специфіку навчального процесу в різних класах. Зокрема, профорієнтаційна робота має реалізовуватися за чітко визначеними цілями на кожному етапі

шкільної освіти, що дозволяє поступово формувати професійну самосвідомість і відповідальність учнів:

1. Початкова школа: формування уявлень про світ професій.

На цьому етапі основним завданням є ознайомлення учнів з різноманіттям професій, їх роллю в суспільстві, а також розвиток інтересу до різних видів праці. Для цього доцільно використовувати інтерактивні методи, що дозволяють дітям не тільки дізнатися про різні професії, а й уявити себе в ролі професіонала. Такі заходи, як зустрічі з представниками різних професій, екскурсії на підприємства та до організацій, проведення тематичних уроків, майстер-класів, допомагають школярам почати осмислювати, як виглядають різні види праці і чому вони важливі для розвитку суспільства. Наприклад, дітям можна продемонструвати, як працюють лікарі, інженери, художники, вчителі, та інші фахівці, організувавши відповідні уроки чи тематичні проекти. Така робота дозволяє створити у школярів базові уявлення про світ професій, що є важливою основою для подальшого розвитку професійних орієнтацій.

2. Базова школа: формування професійної мотивації.

У цей період важливим завданням є поглиблене знайомство учнів з професіями та їх реаліями. Тут на перший план виходить формування мотивації до вибору майбутньої професії, осмислення її значення для особистості та суспільства. Основна школа є періодом, коли школярі починають усвідомлювати свої нахили і здібності, тому важливо дати їм можливість краще зрозуміти, в яких сферах вони можуть досягти успіху. Тут необхідно проводити заняття, спрямовані на розвиток професійних інтересів, організовувати профорієнтаційні тренінги, психологічні тестування для виявлення схильностей і нахилів учнів. Окрім цього, варто заохочувати дітей до участі в позашкільних гуртках, конкурсах, змаганнях, де вони можуть проявити свої таланти та інтереси в конкретних сферах діяльності, таких як технічні, мистецькі чи наукові напрямки. Результати таких активностей

дозволяють сформувати мотивацію до подальшого професійного самовизначення.

3. Старша школа: визначення професійних планів і намірів учнів.

На цьому етапі профорієнтаційна робота повинна допомогти учням не лише виявити свої сильні сторони і захоплення, але й спланувати свій професійний шлях. Важливо, щоб учні у старших класах змогли обрати профіль навчання, який відповідає їх інтересам і здібностям. З цією метою потрібно організувати індивідуальні консультації з психологами, профорієнтаційні тести, а також практичні заняття і майстер-класи, що дозволяють школярам отримати уявлення про реальні умови роботи в різних професіях. Також на цьому етапі варто почати роботу з учнями, орієнтуючи їх на вибір спеціальностей у вузах або навчальних закладах, які відповідають їхнім інтересам і професійним планам. Потрібно активно використовувати інтерв'ю з професіоналами, які працюють у різних сферах, проводити професійні орієнтаційні заходи, залучати до цього батьків і випускників, які можуть поділитися своїм досвідом вибору професії. Така робота дасть можливість учням чітко визначити, в якому напрямку вони хочуть рухатися, і допоможе уникнути помилок при виборі майбутньої професії.

Таким чином, реалізація профорієнтаційної роботи на всіх етапах навчання в закладі загальної середньої освіти вимагає комплексного підходу, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також створення умов для самопізнання і професійного самовизначення. Важливо, щоб кожен етап профорієнтаційної роботи відповідав поточним потребам учнів і дозволяв їм поступово формувати чітке уявлення про свій професійний шлях. Лише так можна забезпечити гармонійний розвиток учнів, їх успішну інтеграцію в професійне середовище та реалізацію власного потенціалу.

1.2. Чинники впливу на професійні наміри учнів закладу загальної середньої освіти

У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими соціально-економічними змінами, питання професійного самовизначення молоді набуває особливої актуальності. Учні закладів загальної середньої освіти перебувають на етапі формування власної ідентичності та життєвих орієнтирів, і саме в цей період відбувається зародження професійних намірів. Професійний вибір має довготривалий вплив на майбутнє особистості, тому вкрай важливо усвідомити, які чинники впливають на цей процес.

Як зазначає О. Куш, професійний намір – це свідоме прагнення особи набутти певної професії або спеціальності, сформоване на основі пізнавальної, мотиваційної, ціннісної та емоційної сфер. Він є результатом взаємодії внутрішніх (особистісних) і зовнішніх (соціальних, економічних, інформаційних) чинників [18]. Дамо їм стислу характеристику.

1. Внутрішні чинники впливу:

1. Особистісні інтереси та нахили. Учні, які розуміють свої уподобання, здібності та схильності, зазвичай мають чіткіші професійні наміри. Самопізнання дозволяє їм зробити усвідомлений вибір, який відповідає їхнім здібностям.

2. Мотивація. Мотиваційна сфера включає як внутрішні (інтерес до справи, прагнення до самореалізації), так і зовнішні чинники (соціальний статус професії, заробітна плата). Висока мотивація сприяє більш рішучому формуванню професійного наміру.

3. Самооцінка та рівень амбіцій. Учні з високою самооцінкою та амбіціями схильні обирати професії, які потребують високого рівня підготовки та відповідальності, тоді як занижена самооцінка може обмежити вибір менш вимогливими професіями.

2. Зовнішні чинники впливу:

1. Сім'я. Батьки відіграють важливу роль у формуванні професійних орієнтацій учнів. Їхні очікування, поради, стиль виховання та навіть рівень освіти можуть суттєво впливати на вибір майбутньої професії дитини.

2. Освітнє середовище. Роль школи важко переоцінити. Учителі, шкільні психологи та педагоги-організатори можуть як стимулювати професійне самовизначення, так і спрямовувати учнів відповідно до їхніх здібностей. Також вплив мають профорієнтаційні заходи, участь у конкурсах, гуртках, проєктах.

3. Суспільна думка та медіа. Соціальні мережі, телебачення, фільми формують уявлення молоді про популярні професії, стиль життя та рівень доходу. Часто це створює певні стереотипи, які можуть як допомогти, так і зашкодити у формуванні реалістичних професійних планів.

4. Стан ринку праці. Актуальність певних професій, попит на спеціалістів у тій чи іншій галузі, рівень заробітної плати та умови праці також впливають на вибір професії. Інформування учнів про стан ринку праці є важливою частиною профорієнтації.

5. Друзі та однолітки. Часто вибір професії визначається бажанням «бути як усі» або підтримати друзів у спільному виборі. Вплив однолітків не завжди є конструктивним, проте його не можна ігнорувати.

Крім того, на професійні наміри учня впливає багато інших чинників, кожний з яких у якийсь момент його життя може виявитися вирішальним. Умовно їх також можна поділити на дві категорії: чинники, що впливають безпосередньо, і такі, що діють опосередковано [13, с. 45].

До чинників першої категорії належать зовнішні спонукання – вимоги батьків, дорослих родичів, шкільної адміністрації, відбір для профільного і професійного навчання за визначеними показниками і відмови за протипоказаннями тощо. Ці побудники мають визначальне значення лише в підлітковому і почасти в ранньому юнацькому віці (відомо, наприклад, що про реалізацію життєвих планів восьмикласників в основному піклуються батьки).

Значущість цих чинників знижується з віком, коли молода людина навчаючись в дев'ятому класі, опиняється перед необхідністю вибору подальшого профільного або професійного навчання. У цьому разі більш суттєве значення матимуть чинники, які опосередковано діють на професійні наміри. До них відносяться інтерес до тих чи інших галузей знань, життєві ідеали і зразки, традиції родини, вплив товаришів, дорослих, соціальний престиж професій тощо. Аналіз і урахування ефективності впливу цих чинників на молоду людину значно полегшують вирішення проблеми керування його професійними намірами.

Розглянемо насамперед те, як впливають батьки на професійні наміри своїх дітей. Навряд чи знайдуться такі батьки, які байдуже ставляться до вибору професії дітьми. При цьому одні активно втручаються у справи молоді, радять, наполягають, вимагають, «улаштовують» на роботу або в навчальний заклад, інші тільки радять, але право остаточного вибору надають дітям, треті дотримуються формули «роби, як знаєш», «дивися, тобі видніше», але засмучуються, якщо вибір професії дітьми з їхнього погляду буває не зовсім вдалим [29, с. 111].

Якщо зіставити рівень освіти батьків і бажаний ними рівень освіти для дітей (який вони хотіли б мати у своїх дітей), то з'ясовується пряма залежність між цими параметрами. Переважна більшість батьків, що мають вищу освіту, хочуть, щоб їхні діти також закінчили вищий навчальний заклад. Рівень вимог батьків, що мають середню освіту, трохи нижчий: 20% з їхнього числа цілком задоволені, якщо їхні діти отримують гарну професію, не обов'язково пов'язану із закінченням вузу. Нарешті, тільки половина батьків з неповною середньою освітою і нижче хотіла б, щоб їхні діти закінчили вищий навчальний заклад.

Що стосується особистих планів самих учнів, то залежність від рівня освіти батьків більш складна. У питаннях життєвого самовизначення учнів 9-го класу завжди виступають два типи особистих планів: реальний та ідеальний. Перший припускає врахування соціальної ситуації, своїх даних

(схильностей, здібностей, рівня підготовки тощо), другий - більше схожий на мрію. У більшості учнів, батьки яких мають вищу освіту, ці два плани незначно розходяться між собою. Всі учні цієї категорії орієнтуються на професію, що вимагає вищої освіти. і вони перевершують здебільшого інших учнів за рівнем підготовки, оскільки відповідні умови в родині і пряма допомога батьків у навчальній підготовці дітей є безсумнівно діючим чинником, а це у свою чергу дає їм деякі переважні шанси на конкурсних іспитах при вступі до вузу.

Безсумнівно дієвими чинниками, що впливають на позицію школяра, який вибирає собі майбутню професію є, з одного боку, соціальний престиж професій батьків, з іншого, ставлення батьків до своєї професії. Підлітки і юнаки – дуже строгі судді. Вони пильно стежать за тим, що і як роблять їхні батьки: радіють успіхам своїх батьків і матерів на виробництві, пишаються ними і не проти похвалитись перед своїми однолітками унікальністю їхніх професій. Діти уважно оцінюють різні сторони професій, виділяючи в них привабливі (творчий характер, можливість керувати складними агрегатами, механізмами, великими групами людей тощо) і непривабливі (низько-кваліфікована робота, важка фізична, брудна монотонна, нервова, безперспективна для професійного і соціального просування, з малим інтелектуальним навантаженням тощо). Особливо чутливі дівчата і юнаки до того, як батьки оцінюють свою роботу. Факти свідчать про те, що сімейні традиції під час вибору професії найчастіше виявляються тоді, коли професії батьків мали високий соціальний престиж і коли самі батьки любили свою професію.

Іншим чинником, що впливає на професійні наміри учнів, є *профільне навчання в школі*. Воно передбачає можливість одержання випускником середньої школи не тільки загальної освіти, а й конкретної спеціальності. Сама по собі ідея профільного навчання у трудовій підготовці школярів не нова. Вона існувала вже тривалий час на базі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, міжшкільних навчальних майстерень тощо. Для

інших освітніх галузей вона дійсно є новою. Профільне навчання покликане з одного боку, допомогти учню визначити загальний напрям життєвого шляху, ознайомити його з виробничим процесом, з людськими відносинами на виробництві, дати йому тверду моральну опору в житті, з іншого боку - допомогти вибрати конкретний напрям для розвитку професійних інтересів [31, с. 78].

Однак виникає тривога за те, що організація профільного навчання в школах нашої країни наразі стикається з рядом серйозних труднощів: головна з них полягатиме в тому, що стосовно профілю технологій учні різних шкіл потрапляють у нерівні умови.

У зв'язку з цим профільне навчання не завжди стає діючим засобом керування професійними намірами учнів. Дані опитування учнів 9-х класів показують, що незважаючи на порівняно високий відсоток учнів, які позитивно ставляться до профілю виробничого навчання, число бажаючих мати на майбутнє конкретні професії після закінчення школи порівняно невелике [35]. Водночас вплив профільного навчання там, де воно добре організоване, вже тепер відчутно позначається на формуванні морального і професійного світогляду випускників основної школи. Воно сприяє виробленню в них навичок виробничої роботи, дає їм змогу відчувати «владу» над машиною і виробничим процесом, виховує почуття радості від особистої участі в процесі створення матеріальних благ, привчає до солідарності з людьми праці, прищеплює навички трудової дисципліни та гарних людських відносин на виробництві.

Наступним чинником, що визначає професійні наміри учнів, є *інтерес до навчальних предметів*. На його значну роль вказує зокрема широка практика учнів шкіл, які вибирають собі профіль навчального закладу на основі інтересу до тих чи інших галузей знань - математичних, природничих, гуманітарних. Багато учнів задовго до закінчення школи починають поєднувати інтерес і схильність до навчальних предметів з вибором тієї чи іншої професії. Учні 8 – 9 класів, як правило, усі навчальні предмети

розділяють на дві категорії: на предмети, необхідні для виконання навчальної програми, і предмети, що будуть потрібні їм у їхньому професійному самовизначенні. Інтерес до останніх ширший і глибший, а в деяких хлопців далеко переходить за межі навчальної програми:

8 клас: «З усіх шкільних дисциплін мене найбільше захоплюють ті, що розкривають таємниці минулого та закони природи – зокрема, історія та фізика. Щодо вибору майбутнього фаху я ще вагаюсь, але схильюсь або до професії, пов'язаної з дослідженням історичних процесів, або ж до технічної сфери, пов'язаної з радіоелектронікою.»

9 клас: «Найбільше мені імпонують предмети, що стосуються техніки й законів руху – фізика та машинознавство. Вони даються мені легко й викликають щире зацікавлення. Упевнений, що моя майбутня кар'єра буде пов'язана з технікою, і найбільш вірогідно – з інженерією в галузі машинобудування.»

Якщо простежити зв'язок професійних намірів та інтересів до навчальних предметів у віковому аспекті, то побачимо чітку залежність: якщо в 6 класі число учнів, у яких інтерес до навчальних предметів збігається з їхніми професійними намірами, складає в середньому не більше 20%, то у 8 класі їх близько 30%, у 9 класі їх уже більшість (близько 60%) [35].

Слід, однак, підкреслити, що інтерес до навчальних предметів шкільного курсу показує і визначену специфіку пізнавальної і професійної спрямованості хлопчиків і дівчаток. Так, наприклад, більшість хлопчиків виявляють цікавість до предметів фізико – математичного циклу і у зв'язку з цим на перше місце ставлять технічні професії, на другому місці – інтерес до природничих предметів (і відповідних професій), на третьому – до гуманітарних дисциплін і гуманітарних професій. У дівчаток картина інша. Вони більше цікавляться гуманітарними предметами і професіями, на другому місці в них стоять природничі предмети (і відповідні професії) і лише на третє місце вони ставлять предмети фізико – математичного циклу і технічні професії.

Загальна тенденція в професійних інтересах юнаків зберігається й у реалізації їхніх життєвих планів щодо майбутньої професії. Абсолютна більшість з них вибирають собі технічні професії, порівняно невелика частина – природничі, і лише мінімальний відсоток – гуманітарні. Реальні професійні плани дівчат трохи змінюються. Більшість з них (дівчат) фактично вибирають не гуманітарні професії, як вони припускали до моменту закінчення 9 класу, а технічні (хоча і в значно меншому числі випадків порівняно з хлопчиками). Це пов'язано насамперед з тим, що техніка привертає увагу набагато більш широким діапазоном вибору різних професій, ніж гуманітарна галузь діяльності.

Виховуючи інтерес і схильність до визначених галузей знань, школа виховує і визначені соціальні установки, що виявляються в учнів у підході до вибору майбутньої професії. Більшість учнів орієнтуються на творчі професії, що вимагають високого інтелектуального потенціалу. У цьому відношенні профільне навчання в школі поки що слабо впливає на професійні наміри учнів саме тому, що воно відбувається в основному на навчанні професій вузько профільного характеру, з невисоким інтелектуальним змістом, що мають слабу політехнічну основу [19, с. 91].

Проблема впливу на професійні наміри в юнацькому і підлітковому віці важлива не тільки для вибору майбутньої професії. Як би широко і цілеспрямовано не була поставлена справа ознайомлення учнів з різноманітним світом сучасних професій, які б точні і удосконалені методики не запропонувала б психологічна наука, ми не можемо бути упевнені в тому, що ці дії принесуть молодій людині і суспільству абсолютну користь. Це пояснюється насамперед тим, що людина є суспільна істота: вона думає, переживає, любить, ненавидить, прагне до свого ідеалу. Від її власного, особистого ставлення залежатиме не тільки ефективність її роботи, а й моральний клімат на виробництві, у навчальному закладі, у гуртожитку.

Відомо, що радянська психологія ніколи не дотримувалася ідей про те, що людині вже від народження визначено бути талантом чи посередністю,

стати тим чи іншим фахівцем. Людина народжується з великими можливостями для всебічного розвитку. Однак ці можливості так і залишаються можливостями, якщо не буде докладено максимум зусиль як самої людини, так і тих, хто стимулює і спрямовує її психічний розвиток [4, с. 21].

Особистісні якості індивіда, зокрема працьовитість, відіграють ключову роль у процесі професійного становлення та самореалізації. Саме здатність до наполегливої, послідовної праці слугує фундаментом набуття високого рівня майстерності, сприяє досягненню значущих результатів, а також відкриттю нових можливостей у професійній сфері. Практика підтверджує: випадки, коли систематична праця не приводила б до позитивних змін або зростання, є винятково рідкісними або майже відсутніми.

У той же час брак працелюбності часто корелює з нереалізованістю потенціалу, занепадом здібностей, а іноді – з глибокими особистими та професійними кризами. Таким чином, навіть за наявності високого рівня обдарованості, відсутність внутрішньої дисципліни та послідовного прикладення зусиль може звести нанівець перспективи успішної реалізації.

Вибір професійного шляху, як правило, зумовлюється комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких важливу роль відіграють соціальні, економічні, культурні й особистісні обставини. Водночас наявність позитивного ставлення до праці, внутрішньої мотивації й зацікавленості у трудовій діяльності значною мірою спрощує процес професійного самовизначення, роблячи його більш усвідомленим і ефективним. Відтак, любов до праці може розглядатися як один із базових чинників формування професійної ідентичності.

Отже, справжня працьовитість – це якість розвиненої особистості, тому в центрі роботи з профорієнтації учнів поряд з формуванням інтересів і схильностей до яких-небудь видів знань і галузей діяльності повинно бути формування широких ідейних і суспільних мотивів вибору професії. Молодь

повинна ясно усвідомлювати, що сучасне суспільство являє собою складну організацію людей, об'єднаних між собою загальними ідеями і суспільним виробництвом, у якому кожний відповідає за свою ділянку, і від роботи кожного залежить, у кінцевому рахунку, вирішення великих соціальних завдань, що стоять перед нашим суспільством. Проблема профорієнтації молоді це значною мірою проблема її ідейного і морального виховання. Тільки на цій основі може бути вирішено основне завдання профорієнтації – формування схильності до того чи іншого виду професійної діяльності, любові до нього, бажанням займатися.

Справді, молода людина, що стоїть на порозі вибору своєї головної справи в житті, потребує допомоги. Але допомогти їй вибрати справу – виходить розкрити перед нею її можливості, розвинути їх, виховати на їх основі визначені схильності, які потім можна буде реалізувати як покликання у виборі визначеної професії. Найголовніше - виховати в ній працьовитість і визначені моральні принципи; бажання працювати, насамперед, на благо суспільства. І тут роль батьків і вчителів у вихованні індивідуальних життєвих устремлінь важко переоцінити.

На жаль, між родиною, школою, спеціальним навчальним закладом і виробництвом часто немає потрібного зв'язку. Кожна ланка цього єдиного ланцюга у вихованні молодої людини найчастіше вирішує проблеми ізольовано одна від одної, а величезні їхні зусилля ніяк не координуються. У результаті єдина лінія у формуванні індивідуально-психологічного вигляду людини, яка навчається, опановує професію і працює на виробництві, порушується.

У проблемі життєвого самовизначення молодої людини величезне значення має вирішення питання не тільки *ким бути*, але й питання *яким бути*. Якщо в неї виховано тенденцію до утвердження власної особистості, прагнення набути через професію привілейованого соціального стану, бажання поставити себе в центрі уваги, прагнення використати здібності інших для власної кар'єри, то зроблено глибоку педагогічну помилку. І

навпаки, якщо в молодій людині виховано високу свідомість громадського обов'язку і на цій основі – інтерес і схильність до творчої діяльності, працьовитість, поважне ставлення до трудових зусиль людей, прагнення чесно і плідно трудитися на благо загальної справи, вміння знайти в ньому елементи творчості, то зроблено головну справу – виховано громадянина.

Ще одним важливим чинником, що суттєво впливає на формування професійних намірів учнів, є наявність системної, науково обґрунтованої та практично орієнтованої профорієнтаційної роботи в закладі загальної середньої освіти. У сучасних умовах динамічних змін на ринку праці, технологічного прогресу, зростаючих вимог до професійної мобільності молоді профорієнтація в школі набуває особливого значення. Вона має не лише інформативний, а й виховний та психолого-педагогічний характер, спрямований на підтримку учня в процесі його особистісного та професійного самовизначення.

Системна профорієнтаційна робота передбачає реалізацію заходів на кількох рівнях: інформаційному, діагностичному, консультативному, мотиваційному та практичному. Така діяльність має бути інтегрована в загальноосвітній процес, включатися до навчальних програм, мати міжпредметний характер і бути узгодженою з віковими та психологічними особливостями учнів. Зокрема, у молодшій школі профорієнтаційна робота має формувати початкові уявлення про працю, в середній – розширювати знання про світ професій, а в старшій – сприяти усвідомленню індивідуального професійного вибору.

На практиці системна профорієнтація в школі реалізується через:

- 1) впровадження окремих профорієнтаційних курсів або модулів (наприклад, курс «Основи вибору професії» у 9–11 класах);
- 2) організацію тематичних заходів – тиждень профорієнтації, фестиваль кар'єри, профорієнтаційні ігри та конкурси тощо;

3) *професійно орієнтовані практикуми та майстер-класи*, які проводяться спільно з фахівцями з різних галузей (наприклад, майстер-клас з робототехніки, кулінарії, дизайну тощо);

4) *співпрацю з центрами зайнятості, закладами вищої, Ю фахової передвищої та професійно-технічної освіти*, що дозволяє забезпечити учням безпосередній контакт із представниками реального сектора економіки;

5) *створення в школах кабінетів або куточків профорієнтації*, де акумулюється інформація про професії, навчальні заклади, актуальні вакансії, а також проводяться індивідуальні консультації.

Варто навести приклад такої практики в Україні, як *проєкт «Обирай професію правильно»*, реалізований у співпраці між школами та обласними центрами зайнятості. У межах цього проєкту учні проходять психодіагностичне тестування на визначення професійної спрямованості, отримують консультації від фахівців, беруть участь у віртуальних екскурсіях до різних підприємств. Ще один показовий приклад – *впровадження STEM-орієнтованої профорієнтації*, коли в межах природничо-математичної, інформатичної та технологічної освітніх галузей проводяться проєктні роботи, які дозволяють учням спробувати себе в ролі інженера, дослідника, технічного фахівця тощо.

Крім того, *важливим компонентом є особистісно орієнтована консультаційна підтримка*, що передбачає проведення регулярних бесід зі шкільним психологом, індивідуальних кар'єрних консультацій, участь у групових заняттях із самопізнання та розвитку soft skills. Це дає змогу враховувати індивідуальні особливості, рівень мотивації, соціальний контекст та інші аспекти, що впливають на професійне рішення.

Загалом, наявність системної профорієнтаційної діяльності дозволяє не лише підвищити якість професійного самовизначення учнів, а й сприяє зменшенню кількості помилкових або ситуативних виборів при вступі до ЗВО чи ЗПТО. У довгостроковій перспективі це також позитивно впливає на

зменшення рівня молодіжного безробіття та сприяє формуванню гармонійної, соціально адаптованої особистості.

Аналіз чинників, що впливають на формування професійних намірів учнів закладів загальної середньої освіти, дає змогу дійти кількох концептуально важливих висновків. По-перше, професійне самовизначення школярів є багатофакторним процесом, який формується під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. До перших належать соціально-економічні умови, доступність якісної профорієнтаційної інформації, регіональна специфіка ринку праці, а також рівень організації профорієнтаційної роботи в освітньому середовищі. Серед суб'єктивних – особистісні характеристики учня, його мотиваційна сфера, рівень сформованості професійних інтересів, ціннісні орієнтації, самооцінка та уявлення про майбутнє. По-друге, важливу роль у формуванні професійних намірів відіграє вплив сім'ї, педагогічного колективу та однолітків, що свідчить про значущість соціального середовища у процесі вибору професії. Зокрема, підтримка з боку батьків і педагогів, їх обізнаність із можливостями професійного становлення дитини є вирішальними у забезпеченні обґрунтованого і відповідального вибору. По-третє, встановлено, що учні, які володіють стійкою мотивацією до праці, позитивним ставленням до майбутньої професійної діяльності та високим рівнем самопізнання, демонструють більшу готовність до усвідомленого вибору професії. Це підтверджує необхідність раннього залучення учнів до систематичної профорієнтаційної роботи, яка має бути не епізодичною, а інтегрованою у загальний освітній процес.

Отже, ефективне формування професійних намірів учнів потребує комплексного підходу, що поєднує індивідуально-психологічну підтримку, цілеспрямовану профорієнтаційну діяльність та активну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу. Такий підхід дозволить створити сприятливі умови для професійного самовизначення та реалізації особистісного потенціалу кожного учня.

РОЗДІЛ 2.

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ 5 – 9 КЛАСІВ У МЕЖАХ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Діагностика професійної спрямованості учнів закладу загальної середньої освіти

Діагностика в перекладі з грецької означає «розпізнавання», що має довгий синонімічний ряд: «впізнавання за будь-якими ознаками», «визначення», «вивідування», «виявлення», «розуміння», «спостереження». Діагностика, будучи загальнонауковим терміном, розглядається у техніці та технології як галузь знань, що охоплює теорію, методи та засоби визначення технічного стану об'єктів. У медицині – як наука про методи та принципи розпізнавання хвороб і постановки діагнозу; процес постановки діагнозу. У психології – як наука про конструювання методів оцінювання, вимірювання, класифікації психологічних і психофізіологічних особливостей людей, а також про використання цих методів у практичних цілях [8]. У педагогіці під діагностикою розуміють «особливий вид діяльності, що являє собою встановлення і вивчення ознак, які характеризують стан і результати процесу навчання, і дають змогу на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх запобігання, а також коригувати процес навчання з метою підвищення якості підготовки фахівців» [49, с. 24].

Як зазначають В. Моштук і В. Терес, педагогічна діагностика бере свій початок у філософії, медицині, логіці та психології і є їхньою спадкоємицею [21]. Однак, оскільки педагогічна діагностика вивчає не особистість саму по собі (як, наприклад, психологія), а особистість у педагогічному процесі, вона має свої відмінні риси. Розпізнаванню піддаються педагогічні явища і процеси, як-от: виховання, навчання, формування. Головна мета педагогічної діагностики не стільки дослідження об'єкта, скільки його перетворення.

Перетворювальна, виховна функція педагогічної діагностики видається нам найважливішою. Складність процесу педагогічного діагностування полягає в тому, щоб знайти суттєві ознаки для здійснення діагнозу та показники, що конкретизують ці ознаки, сукупність яких слугує критерієм оцінки стану об'єкта діагностики.

Вчені-педагоги визначили та схарактеризували такі **принципи педагогічної діагностики** [3; 17; 21; 29]:

1. *Принцип систематичності.* Систематичність полягає в тому, що регулярному діагностуванню піддаються всі учні класу, групи, творчого об'єднання впродовж усього терміну навчання за програмою; діагностування проводять на всіх етапах педагогічного процесу - від початкового сприйняття знань до їх практичного застосування.

2. *Принцип об'єктивності.* Об'єктивність полягає в науково обґрунтованому змісті діагностичного інструментарію (завдань, запитань тощо), дружньому ставленні педагога до всіх учнів.

3. *Принцип наочності.* Діагностування проводиться для всіх учнів відкрито за одними й тими самими критеріями. Необхідною умовою реалізації принципу є оголошення результатів діагностичних зрізів, їх обговорення та аналіз.

4. *Принцип оптимальності* (у виборі методу, обсягу тощо).

5. *Принцип урахування і наступності між віковими групами.* Отримана в результаті діагностування інформація може бути використана під час планування та організації профорієнтаційної роботи з дітьми як у різновікових, так і в однорідних за віком групах.

6. *Принцип комплексності методик.* Під час діагностування кожної конкретної здібності необхідно бачити систему: наприклад, діагностуючи спостережливість, можна говорити про пам'ять, увагу, гнучкість мислення, особливості сприйняття і, звісно ж, про особливості мовлення тощо.

Програма діагностики професійних інтересів учнів може включати такі методики, як:

1. Опитувальник Дж. Голланда.
2. Методика «Карта інтересів».
3. Анкета «Пізнавальні потреби».
4. Анкета «Що вам цікаво».
5. Анкета «Аналіз інтересів».
6. Анкета-тест про професійні ідеали
7. Анкета про дитячі інтереси та ігри.
8. Твір «Мій професійний ідеал».
9. Методика «Незакінчене речення».

Усі ці методики діагностики професійних інтересів рефлексивні, бо важливо, щоб запитання стимулювали механізми думання, осмислення, розуміння, усвідомлення, оцінювання тощо. Для діагностики професійних інтересів необхідний діалог людини із самою собою, звернення до самої себе у визначенні професійних цілей, у пошуках сенсу професійної діяльності, у побудові сценаріїв професійної кар'єри. Рефлексивна діагностика дає змогу отримувати розгорнуті відповіді, а також дає можливість проаналізувати їх самим піддослідним. Відповідаючи на запропоновані запитання, учень потрапляє в ситуацію пошуку смислів, необхідності конкретизації цілей своєї діяльності. Він змушений послідовно будувати свій ідеал і порівнювати себе теперішнього із собою майбутнім, тобто зі своїм ідеалом.

Діагностика професійних інтересів має сенс тільки в тому разі, якщо вона стимулює учнів до професійного самовизначення. Насамперед вчені надають рефлексивній діагностиці виховного значення, наголошують на її пріоритеті перед діагностичною виховною функцією, що дає підставу вважати її педагогічним ресурсом профорієнтації [49].

Ефективне здійснення профорієнтаційної роботи серед учнів неможливе без глибокого і всебічного вивчення індивідуальних особливостей особистості, зокрема її інтересів, нахилів, здібностей, ціннісних орієнтацій та мотиваційної сфери. Виявлення, аналіз і об'єктивна оцінка зазначених чинників становлять необхідну передумову для побудови

індивідуалізованої траєкторії професійного самовизначення. Такий підхід забезпечує цілісне розуміння внутрішнього світу учня, його потенціалу, а також дозволяє сформувати адекватні педагогічні стратегії підтримки у виборі майбутнього фаху.

У цьому контексті на педагогічних працівників, зокрема вчителів предмета «Технології», а також на інших учасників освітнього процесу – класних керівників, шкільних психологів, соціальних педагогів – покладається важлива місія. Вони мають організовувати системну, цілеспрямовану та науково обґрунтовану профорієнтаційну діяльність, яка б сприяла усвідомленому та відповідальному підходу до вибору профільного навчання, а згодом – і професійної діяльності.

Особливої актуальності ця проблема набуває у період середньої ланки шкільного навчання (5–9 класи), коли відбувається активне формування пізнавальних інтересів, становлення особистісної ідентичності та початкове усвідомлення власних професійних перспектив. У цей період важливою умовою успішної профорієнтації є тісна взаємодія між педагогами, батьками й самими учнями. Чим краще батьки й учителі знають індивідуальні особливості дитини, тим ефективніше можуть спрямовувати її розвиток, допомагаючи уникати помилкових рішень, нав'язаних або випадкових виборів.

З метою якісної діагностики професійної спрямованості учнів доцільним є використання стандартизованих діагностичних інструментів, які дозволяють не лише виявити домінантні професійні інтереси школярів, але й порівняти їхні результати з об'єктивними спостереженнями педагогів і думкою самих учнів. У межах цього дослідження ми пропонуємо запитальник, адаптований до вікових особливостей учнів 5–9 класів, а також відповідний бланк для фіксації результатів, що дозволяє здійснити кількісно-якісний аналіз даних. Використання такого інструментарію дає змогу зробити процес профорієнтації більш науково обґрунтованим, систематичним і персоналізованим.

Нами розроблений анкета-запитальник для діагностики професійних інтересів (професійної спрямованості) учнів 5–9 класів. Метою цього запитальника є виявлення провідних професійних інтересів учнів, що дозволяє краще зрозуміти їхні нахили та сприяє професійному самовизначенню.

Інструкція для учнів

Прочитайте уважно кожне твердження та оберіть той варіант відповіді, який найбільше відповідає вашим інтересам. У бланку відповідей проставте відповідну позначку навпроти номера питання.

Запитання

1. Працювати з технікою, механізмами, приладами.
2. Піклуватися про інших людей (догляд, допомога, лікування).
3. Працювати в команді над творчими проєктами.
4. Досліджувати природу, проводити експерименти.
5. Створювати щось своїми руками (ремесло, вироби, конструювання).
6. Працювати з комп'ютерами, програмами, мережами.
7. Організовувати заходи, бути лідером.
8. Розв'язувати логічні задачі та головоломки.
9. Навчати інших, пояснювати складні речі доступно.
10. Створювати малюнки, музику, літературні твори.

Варіанти відповідей:

1 – зовсім не цікаво; 2 – трохи цікаво; 3 – цікаво; 4 – дуже цікаво.

Бланк відповідей

Запишіть свої відповіді у таблицю, вказавши номер запитання та відповідний бал від 1 до 4. Наприклад: 1 – 3; 2 – 4 ...

Після заповнення бланка відповідей результати нами були згруповані за напрямками:

Технічні професії (1, 5, 6)

Соціальні професії (2, 9)

Творчі професії (3, 10)

Природничі науки (4)

Управлінські та організаційні професії (7)

Аналітичні, наукові професії (8)

Найвищі бали в тій чи іншій групі свідчать про наявність відповідних інтересів школярів до професій того чи іншого напрямку. Це дозволяє педагогам і батькам орієнтувати учня на подальше глибше ознайомлення з відповідними професійними галузями.

В опитуванні взяли участь 120 учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти м. Дрогобич (гімназія №1, ліцей №2, гімназія №4, гімназія №10, гімназія №17) та Дрогобицького району (Меденицький ліцей, Лішнянська гімназія, Волощанська гімназія). Результати опитувань засвідчили напрями інтереси школярів до тих чи інших професій (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл інтересів школярів до тих чи інших професій

Напрямок інтересів	Питання	Середній бал
Технічні професії	1, 5, 6	3.4
Соціальні професії	2, 9	3.0
Творчі професії	3, 10	3.6
☐ Природничі науки	4	2.8
Управлінські, організаційні	7	3.2
Аналітичні, наукові	8	3.1

Опитування показало, що школярі найвищий інтерес виявляли до творчих професій (малювання, музика, написання творів, командні творчі проєкти). Стабільний інтерес учні демонстрували також до технічних напрямів (робота з технікою, комп'ютерами, проєктно-технологічна діяльність). Соціальні та управлінські інтереси мають середній рівень популярності, а найменше зацікавлення – до природничих наук, хоча серед деяких учнів 7–9 класів були індивідуальні високі результати.

Наведемо приклади індивідуальних профілів:

Учень А (6 клас)

1 – 4; 2 – 3; 3 – 4; 4 – 2; 5 – 4; 6 – 4; 7 – 3; 8 – 2; 9 – 3; 10 – 4

Відчутний інтерес до техніки, ІТ та творчої проєктно-технологічної діяльності. Рекомендація: ознайомлення з робототехнікою, дизайном, художнім проєктуванням, технологіями обробки конструктивних матеріалів.

Учениця В (9 клас)

1 – 2; 2 – 4; 3 – 3; 4 – 2; 5 – 1; 6 – 2; 7 – 4; 8 – 4; 9 – 4; 10 – 2

Виражені соціальні, аналітичні та лідерські інтереси. Рекомендація: профорієнтаційні зустрічі з психологами, освітніми менеджерами.

Результати опитування базувалися на припущенні, що інтереси є важливим предиктором майбутньої професійної орієнтації (за Дж. Голландом, Д. Супером). Інтерес формується у підлітковому віці та безпосередньо пов'язаний із мотиваційною сферою і розвитком самоідентичності (Е. Еріксон).

Щодо особливостей вікової категорії учнів 5 – 9 класів, то вони перебувають у критичному періоді формування самосвідомості, внутрішньої мотивації до пізнання, образу «Я у майбутньому». У цьому віці інтереси зазвичай ще неусталені, мають широкий і часто суперечливий характер, що виявляється у поєднанні високих балів у різних категоріях.

За результатами опитування здійснений нами аналіз груп інтересів школярів показав:

1) творчі інтереси (3,6 бала) – високий рівень сприйнятливості до творчих професій вказує на естетичну чутливість, розвинену уяву, емоційний інтелект, це узгоджується з кризою самовираження у підлітковому віці (за Е. Еріксоном: стадія ідентичності проти ролевої плутанини);

2) технічні інтереси (3,4 бала) – високий рівень технічної спрямованості свідчить про розвиток практичного і логіко-операційного мислення; ці інтереси школярів слід підтримувати через STEM-освіту, технічну творчість, гуртки робототехніки, різні напрями спортивно-технічного моделювання

(авіамоделювання, ракетомоделювання, автомоделювання, судномоделювання) тощо;

3) управлінські інтереси (3,2 бала) – лідерські схильності часто є результатом розвитку соціального статусу в учнівському середовищі, а також може бути проявом внутрішньої потреби в автономії.

4) аналітичні інтереси (3,1 бала) – пов'язані з формуванням абстрактного мислення, яке активно розвивається у підлітковому віці – 11–14 років (за Ж. Піаже: стадія формальних операцій) та може вказувати на потенціал у сфері точних наук або дослідницької діяльності;

5) соціальні інтереси (3,0 бала) – показник трохи нижчий за попередні свідчить про розвиток емпатії, мотивацію допомагати, потребу у взаємодії, характерну здебільшого для учнів 6–7 класу;

6) природничі науки (2,8 бала) – найнижчий інтерес є наслідком слабкого зв'язку між навчальним матеріалом і реальними життєвими ситуаціями, тому потребує інтеграції експериментальних методів навчання.

За результатами опитування нами підготовлені **педагогічні рекомендації** щодо вдосконалення профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти:

1. Виявлені інтереси учнів мають бути використані як основа для формування індивідуальних освітніх траєкторій та професійного самовизначення. Учень повинен мати змогу пізнавати себе через участь у гуртках, секціях, проєктній діяльності, пов'язаній з його сферою інтересів.

2. Освітній процес має передбачати наявність різних траєкторій розвитку – технічної, творчої, соціогуманітарної, аналітичної. Доцільним є: запровадження факультативів, курсів за вибором; підтримка міжпредметних STEAM-ініціатив; створення інфраструктури творчих лабораторій і науково-технічних осередків (хабів) тощо.

3. Інтереси в підлітковому віці є мінливими, тому: по-перше, діагностика повинна проводитися регулярно (1–2 рази на рік); по-друге, необхідно використовувати різні форми виявлення професійних інтересів

учнів (анкетування, спостереження, бесіди, практичні завдання тощо); потрете, результати діагностики повинні фіксуватись у динамічному профорієнтаційному досьє учня.

4. Важливо створити умови, за яких учень зможе рефлексувати власні інтереси через участь у практичній діяльності – проєктах, конкурсах, рольових іграх, міні-тренінгах, зустрічах з фахівцями та ін.

5. Слід системно організовувати профорієнтаційні заходи з урахуванням інтересів школярів, а саме: 1) зустрічі з фахівцями популярних серед учнів професій – IT-фахівців різних напрямів, виробничників, дизайнерів, психологів, музиканти тощо; 2) профорієнтаційні квести, майстер-класи, віртуальні екскурсії; 3) міні-проєкти за професійними напрямами у межах навчальних дисциплін.

6. Для розвитку міждисциплінарного інтересу учнів слід проводити інтегровані уроки, адже поєднання предметів дозволяє вийти за межі традиційного сприйняття професій: інформатика + мистецтво → графічний дизайн, анімація; біологія + хімія → фармацевтика, біотехнології; математика + економіка → бізнес-стратегії, фінансова грамотність.

7. Доцільно формувати індивідуальне портфоліо інтересів і здібностей, яке включатиме: результати діагностики; участь у заходах; відгуки вчителів, класних керівників; самооцінки учня щодо власних схильностей.

8. Необхідна тісна співпраця педагогів, психологів і батьків у підтримці професійного самовизначення школярів: ведення аналітичних карток учнів; консультування батьків щодо розвитку виявлених інтересів; розроблення індивідуальних освітніх траєкторій і стратегій.

9. Заклад загальної середньої освіти має розробити систему внутрішнього моніторингу, що дозволить оцінити: реалізацію інтересів учнів через позакласну діяльність; напрями, що потребують додаткової підтримки; зміну інтересів учнів у динаміці.

2.2. Форми профорієнтаційної роботи, що стимулюють активність учнів 5–9 класів у виборі професії

Профорієнтаційна діяльність у закладі загальної середньої освіти має ґрунтуватися на врахуванні вікових особливостей учнів, їх когнітивного розвитку, емоційної сфери та зростаючого інтересу до самопізнання. У 5 – 9 класах учні вже здатні до аналізу, самостійного пошуку інформації, але ще не мають чіткого уявлення про світ професій. Саме тому методи й форми профорієнтаційної роботи мають бути не лише інформативними, а й емоційно насиченими, інтерактивними та практично орієнтованими. Нижче розглянуто найбільш ефективні напрями профорієнтаційної роботи з учнями середніх класів.

1. Профорієнтаційні квести та ділові ігри

Ці форми роботи базуються на ігрових методиках, що активізують пізнавальну діяльність учнів через змодельовані ситуації, у яких вони можуть проявити ініціативу, лідерство, командну взаємодію. У межах квестів учні проходять серії завдань, що дозволяють їм ознайомитись із різними професіями через дослідницьку діяльність. Наприклад, у профорієнтаційному *квесті* «Професійний лабіринт» кожна станція – це окрема професійна сфера: медицина, ІТ, право, освіта, технічні спеціальності тощо. Учні виконують практичні завдання: накладають умовні пов'язки, пишуть код, створюють правове рішення кейсу тощо. Це дозволяє їм «приміряти» професію на себе.

Ділові ігри типу «Модель підприємства», «Свій бізнес» або «Я – професіонал» дають можливість школярам не лише дізнатися про функціональні обов'язки у різних професіях, а й самостійно побудувати логіку професійної діяльності. У грі «Школа майбутнього», наприклад, учні проектувати власний заклад освіти, визначаючи, які фахівці їм потрібні, і яку роль виконуватиме кожен.

Такі форми розвивають креативність, критичне мислення, вміння працювати в команді та приймати рішення – ключові компоненти успішної адаптації в сучасному професійному середовищі.

2. Екскурсії на підприємства та заклади професійної освіти

Профорієнтаційні екскурсії є класичною, але все ще надзвичайно ефективною формою ознайомлення учнів з реальним світом професій. Відвідування підприємств, установ, коледжів чи профтехучилищ створює умови для безпосереднього досвіду спостереження за трудовою діяльністю, що є критично важливим для формування первинної професійної мотивації. Наприклад, екскурсія на друкарню може викликати інтерес до спеціальностей у сфері дизайну, поліграфії, логістики або технічного обслуговування обладнання.

Особливо ефективними є *профорієнтаційні практичні дні*: коли учні не просто спостерігають, а виконують елементарні дії під керівництвом спеціаліста (наприклад, проводять експерименти в лабораторії, виготовляють деталі в майстерні, працюють із касовим апаратом). За методикою В. С. Біблер, така форма "ситуативного включення" створює умовну, але емоційно значущу модель майбутнього професійного вибору.

3. Зустрічі з представниками професій («жива бібліотека»)

Формат «живої бібліотеки» передбачає запрошення до школи фахівців із різних сфер, які у форматі відкритого діалогу розповідають про свою професію, шлях до неї, труднощі та переваги. Така форма сприяє особистісній ідентифікації учня з професійною роллю та підвищує рівень довіри до отриманої інформації.

Наприклад, зустріч із рятувальником може викликати у школяра глибокий інтерес до професій, пов'язаних із ризиком, допомогою іншим, відповідальністю. Формат «запитай експерта» дозволяє дітям поставити запитання, які їх турбують: скільки заробляє спеціаліст, яка освіта потрібна, що найважче в роботі тощо.

Психологи стверджують, що саме в цьому віці (11–14 років) формується перше уявлення про «Я-образ у професії», тому зустріч із живим прикладом фахівця може закласти основу для подальшого професійного інтересу.

4. Проєктна діяльність з елементами дослідження

Проєктні методи – це один із найефективніших способів інтегрувати профорієнтацію у навчальний процес. Вони дозволяють поєднати навчальні предмети з реальними запитами учня щодо майбутньої професійної діяльності. Наприклад, учень створює проєкт «Мій шлях до професії ветеринара», в якому досліджує вимоги до професії, необхідні навички, ринок праці, готує відеоінтерв'ю з ветеринаром та розробляє власну стратегію підготовки.

Проєкти можуть бути як індивідуальними, так і груповими, а також інтегрованими між кількома предметами (наприклад, «Професія архітектора» – поєднання геометрії, креслення, історії мистецтва та ІКТ). Такий підхід сприяє формуванню міждисциплінарного мислення, уміння бачити практичну значущість знань і дозволяє учневі спробувати себе у ролі дослідника.

5. Інтерактивні онлайн-платформи та цифрові інструменти профорієнтації

У сучасному інформаційному суспільстві важливо інтегрувати цифрові ресурси в профорієнтаційну діяльність. Для учнів 5–9 класів особливо ефективним є використання спеціалізованих платформ (наприклад, «Моя професія: консультаційна мережа», «Профорієнтація від НУШ», «Кар'єра в місті», міжнародна платформа MyFuture та ін.), які пропонують тестування на визначення професійних схильностей, віртуальні екскурсії та навчальні відео.

Перевага цих форм у тому, що вони індивідуалізують підхід, дозволяючи кожному учню пройти свій шлях профорієнтації у зручному темпі. Також, згідно з дослідженнями Д. Закатнова, цифрові технології

сприяють підвищенню мотивації до пізнання завдяки гейміфікації, інтерактивності та візуалізації інформації [25]. Наприклад, платформи з вбудованими тестами типу «Хто я в професійному світі?» допомагають сформувати перше уявлення про власні схильності (реалістичний, артистичний, соціальний тощо), що стає основою для подальших досліджень.

6. Тематичні тижні професій і шкільні профорієнтаційні ярмарки

Тематичні тижні професій – це комплексна форма роботи, що дозволяє протягом визначеного часу (тиждень або декада) поглиблено ознайомити учнів із різними сферами діяльності. У межах тижня проводяться конкурси, вікторини, майстер-класи, виставки презентацій, театралізовані інсценізації професій. Наприклад, день «Професії моєї родини» дозволяє залучити батьків до освітнього процесу, що також підсилює значущість професійної теми в очах учнів.

Шкільні ярмарки професій зазвичай проводяться у вигляді виставок або стендових презентацій, де кожен клас представляє певну професію або галузь. Це не лише розвиває дослідницькі й творчі вміння, а й створює атмосферу змагання та зацікавленості. Методично доцільно завершувати такі заходи рефлексивним обговоренням: що нового учень дізнався, яка професія його зацікавила, що хотілося б спробувати тощо. Це сприяє глибшому закріпленню досвіду.

7. Психолого-педагогічні тренінги з елементами самопізнання

Тренінгові заняття спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, комунікативних навичок, вміння аналізувати власні сильні й слабкі сторони. У профорієнтаційному аспекті тренінги дозволяють учням краще усвідомити себе, зрозуміти значення власних інтересів і особистісних рис для вибору професії. Тематика таких тренінгів може бути різною: «Хто я і чим хочу займатись у майбутньому?», «Мої цінності і професії, що з ними співзвучні», «Конфлікти в команді: роль професійного самоконтролю»,

Згідно з методичними рекомендаціями Л. Виготського, розвиток рефлексії та усвідомлення особистісного «Я» є критично важливим у

підлітковому віці для формування життєвих орієнтирів [6]. Тому тренінги сприяють не лише пізнавальному розвитку, а й глибокій особистісній активізації в контексті професійного вибору.

8. Клуби за інтересами

Участь у шкільних гуртках, технічних або гуманітарних студіях, клубах за інтересами часто виступає прихованою формою профорієнтації, оскільки дозволяє учням не лише здобути нові навички, а й усвідомити свої схильності через практичну діяльність. Наприклад, заняття в гуртку «Робототехніка» можуть сформувати інтерес до інженерних спеціальностей, а участь у шкільному драмгуртку – зацікавлення в акторській, педагогічній або соціальній діяльності.

Такі форми роботи є особливо цінними, оскільки забезпечують систематичність і довготривалий вплив, на відміну від одноразових заходів. Крім того, вони дають учневі можливість відчувати успіх у конкретній діяльності, що є потужним мотиваційним фактором.

Таким чином, стимулювання активності учнів 5–9 класів у процесі вибору професії досягається через поєднання пізнавальної, емоційної та практичної складових у профорієнтаційній роботі. Системне застосування різноманітних форм профорієнтаційної роботи – від традиційних (екскурсії, зустрічі з професіоналами) до сучасних (онлайн-платформи, тренінги, проєкти) – створює комплексне середовище для професійного самовизначення учнів. Завдяки цьому вони не лише отримують інформацію про світ професій, а й набувають досвіду взаємодії з ним, формуючи активну позицію щодо власного майбутнього. Важливо, щоб кожна форма роботи не була ізольованою, а включалась у загальну профорієнтаційну систему закладу освіти – із поетапним супроводом, індивідуальним підходом та залученням усіх учасників освітнього процесу: учнів, учителів, батьків, соціальних партнерів. Методично обґрунтоване застосування таких форм дає змогу забезпечити поступовий і усвідомлений перехід учня від зовнішнього ознайомлення до внутрішнього прийняття професійного рішення.

2.3. Методична система ознайомлення учнів базової середньої школи із різними професіями

Важливим принципом у роботі щодо ознайомлення школярів зі світом професій є урахування профорієнтаційних можливостей кожного навчального предмета і навчально-пізнавальних можливостей самих учнів. Успішність цієї роботи насамперед залежить від вдалого поєднання змісту навчання із завданням та формами професійної освіти. Важливе місце в системі профорієнтаційної роботи учнів належить урокам технологій.

Головне завдання професійної просвіти в 5 класі показати необхідність кожного виду трудової діяльності людини. Важливість будь-якої професії, особливо яскраво можна показати на предметах, виготовлення яких потребує внеску багатьох людей, наприклад: хто створює книгу, машину, цукерки тощо. Побудувати з учнями ланцюжки взаємодії людей різних професій через результат їхньої праці (швея шиє пальто вчителю, вчитель навчає дітей продавця, продавець обслуговує водія автобуса, водій возить на роботу слюсаря й ін.).

Позитивний результат дає використання на уроках технологій уривків з навчальних відеофільмів, де в концентрованому вигляді подаються відомості про професії. Можна доручити учням написати твори про професії своїх батьків, красиво їх оформити, підготувавши альбоми професій, та організувати їх виставку.

Головне завдання з професійної просвіти у 6 класі – ознайомити учнів з типами професій. Використовуючи потяг учнів середнього шкільного віку до романтичних професій, враховуючи їхні прагнення до яскравого, незвичайного, насамперед, варто спиратися на ті професії, про які вони хочуть знати самі, поступово розширюючи їхні знання про світ професій.

На перших уроках технологій у 5 класі варто сказати учням чому всі професії важливі. Також визначитися з професіями, про які учні мріють самі. Разом з учнями встановити п'ять-десять професій, з якими вони хочуть

ознайомитися. Слід потурбуватися, щоб до числа перелічених увійшли професії різних типів, доповнивши список, запропонований учнями, своїми пропозиціями. Під час проведення цього уроку важливо врахувати всі пропозиції підлітків.

На наступних уроках запланувати розмову про дві професії різних типів. Починаючи уроки з ознайомлення учнів з професіями, треба спиратися на знання, отримані раніше. Думка: чим важлива ця професія чи спеціальність; у чому сенс праці спеціаліста; яку користь працівники даної професії приносять людям – повинна бути домінуючою на цих уроках. З цього повинна починатися розповідь учителя, учнів, які підготувалися до уроку, запрошених спеціалістів. Учні, готуючи розповідь про професії, радяться з батьками, залучають матеріали, підготовлені в 5 класі (твори, альбоми про професії, уривки з художньої літератури тощо). Один із можливих варіантів проведення профорієнтаційної роботи на уроці технологій є ознайомлення учнів з професіями типу Л – Л (предмет праці люди в колективі, людина) і Л – З (предмет праці цифри, креслення, формули, схеми) такий: кожна названа підлітками професія коротко характеризується за змістом праці, значенням її для людей, якостями, які потрібні фахівцю; роблячи на дошці відповідні записи, отримуємо своєрідну таблицю, яка доповнюється потім на інших уроках (таблиці 2.2).

Таблиця 2.2

Відповідність: професія – вид діяльності – тип професії

Професія	З чим працює фахівець	Тип професій
Льотчик, слюсар, інженер, шофер, монтажник та ін.	З машинами, механізмами	Людина-техніка
Лікар, учитель, медсестра, слідчий, екскурсовод.	З людьми, колективами людей	Людина-людина
Програміст, оператор комп'ютерів, геодезист, картограф.	З цифрами, кресленнями, формулами, позначеннями	Людина-знакова система
Ветеринарний лікар, агроном, садівник та ін.	З тваринами, рослинами	Людина-природа

Художник, різьбяр по дереву, письменник, актор, музикант, реставратор, маляр та ін.	З кольором, звуками, рухами, формами	Людина-художній образ
---	---	--------------------------

На уроках технологій профорієнтаційну роботу можна проводити по-різному: у вигляді гри, доповіді, зустрічі з фахівцями, обговорення книги, кінострічки тощо. На одному з уроків при ознайомленні учнів з одним із типів професій, наприклад Л – Х, узагальнюється вся професійна робота. Збирається весь матеріал, накопичений про професії протягом року. Корисно звернути увагу на те, що порівняно з 5 класом учні багато нового дізналися про професії. Ознайомивши учнів із окремими професіями всіх п'яти типів, треба сказати, що є ще безліч професій, про які цікаво й потрібно знати, та вказати, що одним із завдань на наступний рік буде розширення знань про кожний тип професій. Результатом роботи у 6 класі може бути зведена таблиця типів професій за такими прикладами, які пропонували самі учні і які обговорювалися на уроках. У 6 класі пропонуємо таку тематику фрагментів професійної освіти на уроках технологій:

1. Професії наших батьків і професії, про які ми мріємо (повторення матеріалу 4 класу та планування завдання на навчальний рік).
2. Професії типу Л – Л і Л – З.
3. Професії типу Л – Т та Л – П.
4. Професії типу Л – Х.
5. Узагальнюючий урок.

Для координації зусиль учителів-предметників в таблиці 2.2 наводиться орієнтовний перелік професій, про які можуть дізнатися учні 6 класу на уроках під час вивчення відповідних шкільних предметів.

У 7 класі продовжується ознайомлення учнів з професіями без введення допоміжних ознак типології. Головне завдання – розуміти коло знань про професії кожного типу. Порівняно з 6 класом у таблицях, заповнених до кінця 7 буде не три – чотири професії кожного типу, а 10 – 20 спеціальностей і професій. Уся робота з профосвіти – екскурсії, зустрічі з фахівцями, обговорення тематичних статей або книг узагальнюється на

уроках, де знову професії поділяють за типами, виділяють їхні спільні і відмінні риси. Для пошуку відомостей про різні професії підлітки повинні ознайомитися з літературою, довідниками, дізнатися про професії рідних, сусідів, знайомих та ін. Перелік професій за типами, створений у 7 класі, буде основним матеріалом для роботи у 8 та 9 класах.

На уроках технологій у 7 класі учні згадують те, що вони дізналися про світ професій у 5 та 6 класах. Корисно поставити на дошці таблиці, заповнені у 6 класі. Ставиться основне завдання для учнів 7 класу: стати слідопитом у світі професій; за ознаками, про які дізнались у 6 класі, розшукати нові професії, які належать до кожного типу, дізнатися та зробити доповіді на уроках.(таблиця 2.3)

Таблиця 2.3

Відповідність предметних галузей і професій

Предмет	Професія
Технології	Столяр, тесляр, різьбяр, арматурник, жерстяник, будівельні професії, робота пральні, хімчистки
Математика	Математика у народному господарстві, загальний вибір професії
Ботаніка	Агроном, агрохімік, гідромеліоратор
Географія	Топограф, геолог, геодезист, маркшейдер, гідролог, метеоролог
Мова і література	Значення вивчення мов та літератури. Загальний огляд професій, в яких застосовується
Іноземна мова	
Історія	Розвиток ремесел
Образотворче мистецтво	Ювелір, гравер, карбувальник, художник, реставратор
Музика	Диригент хору, музикант, вокаліст

Для підготовки до наступних уроків дається завдання учням всього класу знайти одну-дві професії одного типу, наприклад типу Л – Л, коротко охарактеризувати їх значення для суспільства, розкрити зміст праці, порівняти із вже відомими професіями, вказати спільне й відмінне.

У 7 класі з професійної освіти тематика фрагментів уроків аналогічна тематиці 6 класу, однак зміст занять змінено. Наочним результатом роботи у

7 класі може бути визначення типів професій з приблизним переліком професій (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Типи професій з їх приблизним переліком

Л – П	Агроном, агрохімік, зоотехнік, скотар, ветеринар, лісник, квіткар, фітодизайнер, селекціонер та ін.
Л – Т	Моторист, шофер, судномеханік, машиніст екскаватора, монтажник конструкцій, слюсар, технік-технолог, технік-електрик, повар, інженер-механік та ін.
Л – Л	Лікар, юрист, вихователь дитячого садка, медсестра, вчитель, бібліотекар, офіціант, провідник пасажирського вагона, адміністратор готелю та ін.
Л – З	Інформатик, програміст, бухгалтер, коректор, радист, топограф, геодезист, розмітник та ін.
Л – Х	Модельєр, візажист, художник, дизайнер, архітектор, ювелір, карбувальник, гравер, диригент та ін.

Основне завдання професійної просвіти у 8 класі продовження ознайомлення учнів із світом професій; систематизація отриманих раніше знань; ознайомлення учнів з новими відомостями про мету, знаряддя та умови праці, а також визначення вимог, що висуває професія до людини. Наприкінці 8 класу вперше послідовно обговорюються питання вибору конкретної професії і надаються загальні відомості про систему навчальних закладів ступеневої освіти.

На перших уроках 8 класу з професійної освіти вивішується таблиця, заповнена в 7 класі, нагадується принцип, за яким вона заповнювалася, обговорюються якості, необхідні для професій кожного типу. Ставиться питання подальшого ознайомлення з професіями; поповнюється таблиця новими професіями. Переглядаються вже знайомі професії з іншої точки зору. Професії, подібні за видом діяльності, виписуються в окремі стовпчики (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Професії, подібні за видом діяльності

Вид діяльності	Професія
Виховання та навчання	Вихователь дитсадка, гуртожитку, учитель (історії, біології, хімії та ін.), викладач (університету, інституту, коледжу та ін.), майстер, спортивний тренер, дефектолог
Медичне обслуговування	Лікар (хірург, терапевт та ін.), фельдшер, медсестра (дитячих закладів), санітар, акушерка та ін.
Побутове обслуговування	Слюсар, модельєр, чоботар та ін.
Інформаційне обслуговування	Бібліотекар, екскурсовод, лектор, довідкова служба
Захист суспільства та держави	Юрист, слідчий, дільничний міліціонер

Потім розглядаються умови праці, в яких доводиться працювати фахівцям різних груп. На перший погляд у них відсутні знаряддя праці. Але якщо слюсар усуває несправність за допомогою викрутки, ключа, паяльника, то вихователь учить дитину за допомогою слів, жестів, міміки, всієї поведінки. Виявляється це теж знаряддя праці, тільки незвичайні (вони називаються функціональними, і до них крім названих, належать різні правила, методи, якими користуються фахівці). На наступних уроках аналогічним чином розглядаються професії інших типів, по кожному з них складається таблиця, обговорюються знаряддя і умови праці.

Таблиці можна виконати на аркушах невеликого формату, помістити їх у класний куточок з профорієнтації і поповнювати переліком професій протягом усього року, використовуючи вже відомі й нові ознаки типології професій. Отже на уроках технологій у 8 класі учні розширюють і поглиблюють свої знання про світ праці, систематизуючи їх за допомогою нових ознак. Якщо в 5–7 класах частіше мова йшла про ті професії, якими цікавилися самі школярі, то у 8 класі вчитель більше підкреслює значення для народного господарства робітничих професій, розкриває зміни у змісті і умовах праці на сучасному виробництві, показує зростання частки розумової праці в діяльності кваліфікованого робітника.

На декількох уроках у 8 класі необхідно обговорити питання вибору професії і ознайомлення із системою навчальних закладів. На одному з них йдеться про майбутній професійний шлях, про значення правильного вибору професії, про чинники, які слід враховувати, коли обираєш професію, про необхідність готувати себе до майбутньої професійної діяльності.

Обговорюючи питання вибору професії, можна проаналізувати основні помилки, які здійснюють підлітки під час вибору професії: захоплення зовнішньою стороною професії, ігнорування медичних протипоказань тощо.

Уроки присвячені ознайомленню з типами навчальних закладів, можуть будуватися за таким планом. Вибір професії і вибір навчального закладу, можливість у багатьох випадках оволодіти однією й тією самою спеціальністю різними шляхами (наприклад, інженером можна стати, закінчивши 11 класів та університет, 9 класів та коледж – робота на виробництві і навчання на вечірньому або заочному відділенні університету та ін.)

Розповідь учителя про систему навчальних закладів може доповнюватися виступами учнів, супроводжуватися рекламними слайдами, довідковим матеріалом тощо. Отже, у 8 класі проводяться уроки з професійної освіти за такою тематикою:

- предмет і мета праці; поняття про знаряддя і умови праці; професії типу людина-людина;
- мета, обладнання й умови праці в професіях типу людина-техніка і людина-природа;
- мета, обладнання й умови праці в професіях типу людина-знакова система і людина-художній образ;
- значення правильного вибору професії;
- система закладів професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти.

У цілому робота з профорієнтації у 9 класі особливо напружена. Основна мета профорієнтаційної роботи: на основі раніше вивчених професій

ознайомитися з закладами професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти, в яких ці професії можна набути. Головний акцент робиться на заклади освіти, доступні для тих, хто бажає завершити навчання на рівні базової середньої освіти, – різні типи професійно-технічних училищ, і коледжів.

На перших уроках ще раз мова має піти про значення правильного вибору професії. Вчитель може розширити знання учнів про здібності, типи особистості. Повторюються відомості про основні типи навчальних закладів і дається цільова мета на рік: ознайомитися з конкретними навчальними закладами міста, району.

Спираючись на весь запас знань про професії, їх типи, якості, необхідні для тієї чи іншої спеціальності, підліток може зробити правильний вибір навчального закладу, замілитися над вибором своєї майбутньої професії. Якщо деякі професії вже розглядалися у 6 – 8 класах, то тепер відомості поновлюються, вносяться додаткові деталі. Про незнайомі професії розповідає вчитель, запрошений фахівець, хто-небудь з учнів. Корисно на це заняття принести довідники для вступників в заклади професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти. Програма профорієнтаційної роботи у 9 класі досить насичена, вибір професій для чотирнадцяти-п'ятнадцятирічних підлітків – завдання досить складне.

Запропонована система організації профорієнтаційної роботи у 5 – 9 класах може служити лише загальним напрямом подібної роботи в школі. Вона розрахована на проведення постійної профорієнтаційної роботи вчителя технологій протягом багатьох років, їх результатом є обґрунтований вибір учнем майбутньої професії та розроблені основний і запасний варіанти професійного плану. (таблиця 2.6)

Таблиця 2.6

Орієнтовні заходи профільного спрямування та їхня основна мета

5 КЛАС	
Назва заходу	Основна мета
Бесіди	
«Треба-хочу-не можна»	Обговорити значення поняття «треба», «хочу», «не можна», як ними користуватися, як до них ставитися. Що має бути на першому місці: «треба» чи «хочу», в яких випадках? Навести конкретні приклади, які пояснюють ці терміни.
«Дав слово-виконай свою обіцянку»	Виховувати відповідальне ставлення до своїх висловлювань, обіцянок. На конкретних прикладах пояснити значення і силу слова у ділових стосунках між людьми
Конкурси та інші заходи	
Рольові ігри: «Як звертатися?», «У діловій установі» (пошта, телеграф, Ощадбанк, навчальний заклад тощо)	Учити дітей, як звертатися до дорослих людей у ділових установах, відпрацьовувати особливості звернення у вигляді ділової гри, виконуючи ролі відвідувача установи чи його працівника
Конкурс-виставка «Світ його захоплень»	Виставка учнівських робіт перед батьківськими зборами чи перед однокласниками. Вчити дітей, як розповідати про свою роботу, які труднощі траплялися, як вони їх подолали
Екскурсія на виробництво	Ознайомити учнів із конкретним виробництвом; звернути увагу на те, якими знаннями та вміннями треба володіти, щоб опанувати професії, які вони спостерігають; які предмети в школі готують до цього; вчити оцінювати працю інших людей, визначити обсяг знань, якими слід оволодіти, що для цього треба знати ще зі школи
Зустрічі з людьми різних професій	Знайомити учнів з професіоналами у різних справах; створити умови для безпосереднього спілкування учнів з людьми певної професії, звернути увагу на труднощі, які трапляються їм під час виконання даної роботи, та на те, як їх долають фахівці своєї справи
6 КЛАС	
Назва заходу	Основна мета
Бесіди	
«Про культуру праці»	Визначити з учнями, що таке культура праці, навіщо її дотримуватися, до чого призводить відсутність певної культури праці
«Про самовиховання здібностей і працелюбності»	Пояснити учням, що таке самовиховання, як навчитися самому себе вдосконалювати, які риси характеру цьому сприяють, як формується працелюбність - як цінна людська риса
Обговорення теми «Моє робоче місце вдома»	Пояснити учням, яке значення має наявність стабільного спеціального робочого місця для навчальних занять, що має

	бути в цьому куточку чи кімнаті, щоб сприяти підвищенню працездатності, робочого настрою, зосередженої уваги, психологічного спокою. Розповіді учнів про їхнє робоче місце вдома
Інші заходи	
Екскурсії на підприємства, установи з урахуванням побажань учні	Підтримувати інтереси учнів до певних сфер діяльності, певних професій; поглибити їхні знання, дати можливість поспілкуватися з фахівцями
Обговорення доручень, які виконують учнів в межах класу, школи:	Учити дітей аналізувати свою діяльність та діяльність своїх однокласників, давати їй обґрунтовану оцінку; вчити коректно робити
Огляд захоплень і улюблених справ	Дати учням можливість висловитися з приводу видів діяльності, які найбільше їм подобаються, показати свої вироби.
7 КЛАС	
Назва заходу	Основна мета
Бесіди	
«Про мене, про тебе, про нього»	Учити дітей розповідати про себе, про те, що вони вміють робити, про що мріють; учити коректно і виважено говорити про роботу інших, давати їй оцінку, порівнювати зі своїми досягненнями, будувати перспективу на поліпшення своєї роботи
«Як з'являються інтереси?»	Залучити учнів до розмови про те, з чого почався їхній інтерес до улюбленої тепер справи, як вони його розвивали; навести приклади, з чого слід починати, щоб знайти себе улюблену справу
Роздуми «Навіщо я прожив день, якщо не пізнав нічого нового, не зробив нічого корисного?»	Учити дітей аналізувати свою діяльність, давати їй адекватну оцінку, шукати шляхи нарощування продуктивності праці протягом дня; пояснити, чому слід це робити, яка від цього користь самому та іншим
Екскурсії, конкурси	
Екскурсії в установи, на виробництво з урахуванням побажань учнів	Дати учням можливість безпосередньо на виробництві чи в установі переконатись у необхідності певних знань для професійного виконання роботи, замислитися над тим, що вони самі змогли б робити чи хотів би робити з того, що побачать; звернути увагу на характер спілкування між співробітниками, ділові стосунки, умови праці, переваги та труднощі в конкретних видах діяльності
«Тематичні конкурси ерудитів» з наступним обговоренням	Дати учням можливість позмагатись у глибині знань, творчих здібностей, кмітливості з певної галузі науки чи виробництва; вчити аналізувати рівень своїх досягнень, порівнювати з іншими, робити для себе адекватні висновки; надихати на поглиблення своїх знань, практичних навичок
«Моя улюблена справа»	Дати учням можливість розповісти про свої захоплення, участь у гуртках, секціях, факультативах, про результати цієї роботи; вчити замислюватися над користю виконуваної роботи для себе та інших

8 КЛАС	
Назва заходу	Основна мета
Бесіди	
Моя майбутня професія – яка вона?»	Дати учням можливість поговорити про професії які їм подобаються про те, як вони мріють здійснити своє бажання
Як навчитися глибше у все вникати	На конкретних прикладах продемонструвати глибоке і серйозне ставлення до справи і поверхове ставлення до цієї ж справи; визначити наслідки роботи; визначити, які риси характеру, вміння і навички необхідні для глибокого і вдумливого ставлення до будь-якої справи; в чому переваги людини, яка сумлінно ставиться до будь-якої справи
«Про силу, волю і мужність у професійній діяльності, як їх розвивати?»	На конкретних прикладах показати, яке значення мають сила, воля і мужність у професійній діяльності, чому ці риси характеру треба розвивати з дитинства; якими засобами можна забезпечувати цей розвиток
Відверта розмова «Як би ти жив, якби міг жити, як хочеться?»	Дати учням можливість замислитися над недалеким майбутнім і більш далекими перспективами життя; вчити робити прогнози з урахуванням своїх здібностей, інтересів, потенційних можливостей; виховувати реалістичне ставлення до життя й відповідне бачення себе в суспільстві
9 КЛАС	
Назва заходу	Основна мета
Бесіди	
«Що таке спосіб життя?»	Обговорити суть самого поняття «спосіб життя»; як організувати гідне людини життя, від чого залежить добробут сім'ї, окремої людини
Як управляти собою?»	Розвивати в учнів здатність управляти своїми почуттями, вчинками, вміти будувати спілкування, налагоджувати ділові стосунки
Відвертий діалог «Чого мені бракує в житті? Як можна змінити життя на краще?»	Залучати учнів до роздумів над змістом свого життя, над тим, що їх радує, чого їм у житті не вистачає, як власними зусиллями поліпшити життя, за рахунок чого це можна здійснити
Зустріч із спеціалістами з урахуванням побажань учнів	Дати учням змогу спілкуватися зі спеціалістами, які їх цікавлять; вчити ставити запитання, обґрунтовувати своє бачення проблеми, вести ділову розмову з фахівцям своєї справи
Екскурсії, інші заходи	
Екскурсії до ділових установ, на виробництво за бажанням учнів з наступним обговоренням	Дати учням можливість особисто побачити, як працюють люди, які знання реалізують на практиці, поспілкуватися з ними, уявити себе на їхньому місці й визначитися, наскільки вони змогли б оволодіти такими професіями
Захист майбутньої професії	Дати учням змогу висловитися щодо змісту професії, про яку вони мріють; порівняти свої пізнання в обраній сфері діяльності з поінформованістю інших про обрану ними

	професію на майбутнє, зробити відповідні висновки; наштовхнути на серйозніші роздуми про недалеке трудове майбутнє
Зустріч із представниками влади і відповідним професіоналами	Учити міркувати над суспільним життям, вести діалог із представниками влади з приводу майбутнього молоді, умов навчання та праці; як засвоїти науку управління; як стати професіоналом у своїй справі
Операції «Турбота», «Милосердя», «Ремонт класної кімнати»	Залучати учнів до виконання конкретних корисних справ; виховувати турботу, співчуття до людей, бажання надати їм безкорисливу допомогу там, де вони цього потребують
Розмова по колу «Якби я був директором школи або керівником установи»	Дати кожному учневі можливість висловитися з приводу певної керівної посади та внести свої пропозиції щодо організації роботи, її поліпшення з особистої точки зору; розширювати знання учнів щодо перспектив, професійної кар'єри та методів професійного зростання

2.4. Педагогічні засоби вивчення учнів у контексті професійного самовизначення

Комплексна й результативна профорієнтаційна діяльність у закладах загальної середньої освіти неможлива без системного вивчення особистісних особливостей учнів. Науково обґрунтоване пізнання індивідуальних характеристик школярів є не лише стартовою позицією профорієнтаційного супроводу, а й важливою передумовою для вибору адекватних педагогічних стратегій, методів, форм та змісту подальшої роботи з професійного самовизначення.

У сучасній психолого-педагогічній науці визнано, що ефективність профорієнтації безпосередньо залежить від цілеспрямованої, послідовної й методологічно обґрунтованої діагностики учня як суб'єкта професійного вибору. Така діагностика має враховувати вікові закономірності розвитку, когнітивні стилі, мотиваційні установки, інтереси, здібності, а також соціокультурні чинники формування особистості.

Поняття «метод» у контексті профорієнтаційної роботи означає спосіб наукового пізнання досліджуваного явища – в даному випадку, особистості школяра як потенційного суб'єкта трудової діяльності [49]. У педагогічній

практиці з цією метою доцільно використовувати комплекс взаємодоповнюючих методів, зокрема:

- 1) *педагогічне спостереження* як спосіб виявлення поведінкових проявів інтересів та схильностей учнів;
- 2) *анкетування та опитування*, що дозволяють отримати суб'єктивні оцінки та самохарактеристики учнів;
- 3) *діагностичні бесіди*, у процесі яких можна виявити глибинні мотиви та ціннісні орієнтири;
- 4) *аналіз продуктів діяльності школярів* (творчі роботи, проєкти, портфоліо тощо), що дає змогу оцінити рівень самореалізації в різних видах активності;
- 5) *узагальнення незалежних характеристик* (висновки вчителів, психологів, батьків), що забезпечує поліаспектний підхід до інтерпретації особистісних проявів;
- 6) *педагогічний експеримент*, який дає змогу змодельовати ситуації вибору та спостерігати за стратегіями рішень учня (див. таблицю 2.7).

Таблиця 2.7

Основні методи вивчення особистості учня для профорієнтації та їхня діагностична спрямованість

Педагогічне спостереження	Поведінкові прояви інтересів, активності, схильностей
Анкетування та опитування	Суб'єктивні оцінки, самохарактеристика, інтереси
Діагностична бесіда	Глибинні мотиви, цінності, уявлення про професії
Аналіз продуктів діяльності школярів	Результати творчої та навчальної діяльності
Узагальнення незалежних характеристик	Оцінки з боку вчителів, психолога, батьків
Педагогічний експеримент	Прояв потенціалу в моделюванні професійних ситуацій

Наукова доцільність використання саме цих методів зумовлена їх валідністю, діагностичною інформативністю та адаптивністю до умов освітнього середовища. Інтеграція отриманих результатів у структуру

профорієнтаційної роботи сприяє формуванню індивідуальної освітньої траєкторії та створює умови для розвитку рефлексивного ставлення школяра до власного професійного майбутнього. Дано стислу характеристику зазначеним методам.

Педагогічне спостереження. Під спостереженням розуміють спеціально організоване сприйняття явищ, що вивчаються. Залежно від поставлених завдань спостереження можуть бути безпосереднє і опосередковане, відкрите і скрите, короткочасне і довготривале, безперервне і дискретне, вузьке і монографічне [33].

Педагогічне спостереження – це один із провідних емпіричних методів дослідження, що широко застосовується у процесі вивчення особистості учнів з метою профорієнтації. У цьому контексті спостереження дозволяє фіксувати зовнішні, поведінкові прояви внутрішніх інтересів, здібностей та мотиваційних тенденцій, що особливо важливо у роботі з учнями 5–9 класів, які ще не завжди здатні усвідомлено вербалізувати свої професійні наміри.

У процесі педагогічного спостереження вчитель звертає увагу на такі ознаки, як:

- активність учня під час виконання завдань, пов'язаних із певним видом діяльності (технічної, гуманітарної, мистецької тощо);
- частота і характер ініціатив у позаурочній діяльності (участь у гуртках, конкурсах, проєктах);
- стійкість інтересу до конкретної навчальної дисципліни або тематики;
- переважаючі способи взаємодії в групі (рольові позиції, лідерські якості, комунікативні навички);
- наявність позитивних емоційних реакцій при виконанні певного виду завдань.

Згідно з науковими підходами Л. Виготського, поведінкові патерни є відображенням глибинних особистісних структур і, за умови системного спостереження, можуть слугувати достовірним індикатором професійної спрямованості [6].

Спостереження за учнями з метою визначення ставлення до професійного самовизначення передбачає констатацію наступних властивостей і якостей особистості: вміння самостійно організовувати і спланувати трудову діяльність, здатність творчо підійти до виконання того чи іншого завдання, захопленість процесом праці; критичне відношення до результатів своєї діяльності (прагнення досягнути найкращих результатів в роботі).

Спостереження за учнями в шкільних майстернях можна побудувати за такою схемою:

1. Що робить учень, виконавши завдання швидше інших? (допомагає товаришу; просить дати нову роботу; читає книгу; нічого не робить; старається зробити свою роботу ще краще).

2. Як відноситься учень до допомоги зі сторони вчителя і товаришів? (приймає; відкидає; не реагує).

3. Який режим його праці? (береться активно, потім розслаблюється; на початку пасивний, але потім захоплюється; працює рівномірно).

4. Чи відволікається під час роботи або зібраний, зосереджений? (відволікається; відволікається щоб допомогти товаришу; не відволікається).

5. Якщо зустрічаються труднощі, шукає вихід самостійно або чекає підказки від вчителя і своїх товаришів?

6. Наскільки точні, координовані і швидкі його рухи?

7. Як швидко засвоює прийоми роботи? (з однієї демонстрації; з двох демонстрацій; більше).

8. Як організовує своє робоче місце? (інструмент кладе на місце; інструмент звалює в «купу»).

9. Наскільки економко використовує матеріал? (перед тим, як зробити розмітку, подумає, порадиться; розмічає не подумавши, «лише аби як»).

10. Слідкує за станом інструмента?

11. Інструмент використовує за призначенням або користується тим, що перше попало під руку?

12. Як користується технічною документацією? (використовує; рідко використовує; не користується).

Метод педагогічного спостереження доцільно використовувати в комбінації з іншими методами (анкетуванням, бесідою, тестуванням) для підвищення об'єктивності результатів. Також важливо забезпечити тривале, багатоаспектне та контекстно обумовлене спостереження, що дозволяє мінімізувати суб'єктивізм в оцінках.

Анкетування та опитування – поширені методи соціально-психологічної діагностики, що дозволяють отримати вербально зафіксовані, усвідомлені уявлення учнів про власні інтереси, цінності, схильності та уявлення щодо майбутньої професійної діяльності [49]. У системі профорієнтаційної роботи ці методи мають особливу цінність завдяки можливості збору масиву даних за короткий період та їх подальшого кількісного й якісного аналізу.

Анкетування може містити як закриті запитання (із варіантами відповідей), що забезпечують стандартизовану обробку результатів, так і відкриті запитання, які дають змогу виявити індивідуальні підходи до вибору професії, рівень усвідомленості учня щодо власних нахилів, знання про світ праці. Опитування, особливо у формі напівструктурованої бесіди, створює умови для поглибленого вивчення мотиваційної сфери особистості та стимулює саморефлексію школяра.

Згідно з дослідженнями В. Рибалко, анкетно-опитувальні методи відіграють ключову роль на початкових етапах профдіагностики, оскільки сприяють формуванню у підлітків первинного розуміння своїх сильних сторін, життєвих пріоритетів та потенційних сфер реалізації [35].

До прикладів анкет, ефективних у роботі з учнями 5–9 класів, належать: анкета «Мої професійні інтереси»; «Чим я люблю займатися?» (відповіді ранжуються за ступенем привабливості); «Обери професії, які викликають у тебе симпатію/антипатію»; «Яким я бачу своє майбутнє через 10 років» (відкрите питання, що стимулює образне мислення) та ін.

Найбільш ефективними вважаються анкети, створені з урахуванням вікових особливостей, містять зрозумілі формулювання та не перевантажують учня, а результати анкетування мають обов'язково інтерпретуватися у комплексі з даними з інших джерел (спостереження, бесіди, педагогічна характеристика тощо).

Діагностична бесіда. Бесіда – це прийом і спосіб пізнання психологічних явищ в процесі словесного узагальнення в природній обстановці життя. До бесіди ставляться наступні вимоги: цілеспрямованість, плановість, вибірковість, індивідуальність підходу, дотримання етико-педагогічного такту. Бесіди можуть бути загальними (з учнями одного або декількох класів), індивідуальними, або проводитися з учнями, які мають більш або менш стійкі інтереси до одного і того ж кола професій.

Мета бесіди: загальна – ознайомлення з типами професій, ілюстрація найбільш розповсюджених професій; індивідуальна – виявлення причин затруднень учня у виборі професії; виявлення мотивів вибору професії; розширення знань учня, які допомагають правильно вибрати професію; показати шляхи оволодіння професією; розкрити перспективи професії; рекомендації по розвитку здібностей, необхідних учневі для оволодіння визначеною професією.

Діагностична бесіда це якісний метод педагогічного і психологічного дослідження, що передбачає цілеспрямовану міжособистісну комунікацію між учителем (консультантом, психологом) та учнем з метою з'ясування глибинних особистісних установок, інтересів, уявлень про працю, життєвих орієнтирів і мотиваційних домінант. На відміну від анкетування, яке має стандартизований характер, бесіда дає змогу варіативно розвивати тему відповідно до реакцій співрозмовника, що особливо важливо у роботі з підлітками.

Метод ґрунтується на діалогічній взаємодії, що дозволяє виявити не лише змістовні характеристики відповідей (що говорить учень), але й емоційно-поведінкові аспекти комунікації (як саме він це говорить –

інтонація, паузи, тон, невербальні сигнали). Це дає можливість сформувати комплексне уявлення про готовність учня до професійного вибору.

Ключові напрями діагностичної бесіди в контексті профорієнтації:

- виявлення професійних мрій та уявлень про бажані види діяльності;
- обговорення шкільних предметів, які викликають зацікавлення;
- з'ясування причин вибору або відторгнення певних професій;
- дослідження рольових моделей (на кого учень хоче бути схожим і чому);
- аналіз очікувань від майбутнього (що важливо: статус, дохід, користь, задоволення тощо).

Ефективність діагностичної бесіди значно підвищується за умови створення довірливої атмосфери, дотримання принципу ненав'язливості, активного слухання та відкритості до індивідуальності кожної дитини. Як зазначає О. Вітковська, бесіда є особливо продуктивною у середньому шкільному віці, коли формується внутрішня позиція особистості й розвивається здатність до самоаналізу [8].

Аналіз продуктів діяльності є одним із непрямих, але надзвичайно інформативних методів вивчення особистості учнів у процесі професійного самовизначення. У профорієнтаційному контексті цей метод дозволяє оцінити не лише результати навчальної або позаурочної активності школярів, а й виявити схильність до певного типу діяльності, рівень креативності, самостійності, наполегливості, а також інтерес до конкретних тем чи видів праці.

До об'єктів аналізу належать: письмові роботи (твори, есе, звіти, рефлексивні тексти); творчі проєкти (мінідослідження, презентації, STEM-проєкти); художні вироби (малюнки, моделі, аплікації, графічні чи технічні конструкції); результати участі в олімпіадах, конкурсах, тематичних заходах; записи у шкільних портфоліо або щоденниках спостережень за самими собою (якщо такі практикуються).

Метод дозволяє здійснити ретроспективний аналіз динаміки розвитку учня – від перших спроб до більш складних завдань – та простежити еволюцію його інтересів. Наприклад, стійке захоплення виготовленням технічних моделей, послідовна участь у проєктах з інженерним ухилом може свідчити про потенціал до технічної творчості. Аналогічно, глибокі, емоційно насичені твори на морально-етичні теми – про гуманітарну або соціальну спрямованість.

Педагогічна ефективність методу підкріплюється його неінвазивним характером – учень не відчуває прямого тиску або оцінювання під час створення продукту, що дозволяє більш щиро виражати інтереси й здібності. За словами Г. Балла, «у продукті діяльності особистість розкривається у своїй сутності, навіть коли сама ще не усвідомлює цього» [26, с. 12].

Метод доцільно використовувати в комплексі з іншими засобами діагностики, особливо у випадках, коли учень не схильний до вербального самовираження або демонструє несформованість самооцінки. Уміння педагога побачити в роботі учня потенційну професійну схильність є важливим чинником раннього профорієнтаційного супроводу.

Педагогічний експеримент – це цілеспрямована форма практичного дослідження, яка передбачає створення спеціально організованих умов з метою виявлення, розвитку або перевірки наявності в учня певних якостей, здібностей чи інтересів, що мають значення для професійного самовизначення. На відміну від спостереження чи анкетування, які фіксують наявні прояви, експеримент дозволяє штучно моделювати ситуації, у яких виявляється потенціал особистості.

У профорієнтаційній практиці педагогічний експеримент може проводитися у формі:

- рольових ігор та тренінгів («Я – фахівець», «Професія майбутнього»);
- моделювання професійних ситуацій (розв’язання кейсів з медичної, економічної, технічної або правової сфери);

- тимчасового включення у практичну діяльність (участь у шкільних проєктах, ярмарках професій, майстер-класах, волонтерських акціях тощо);
- інтерактивних профорієнтаційних заходів (ділові ігри, веб-квести, інтелектуальні марафони за професійною тематикою).

Сутність методу полягає в тому, що вчитель чи психолог спостерігає за реакцією учня на нові умови діяльності, аналізує його ініціативність, зацікавлення, стиль виконання завдань, стійкість мотивації, вміння працювати в команді чи самостійно тощо. При цьому важливо враховувати вікові особливості учнів 5–9 класів – серед них ще лише формується образ «Я-професійного», тому експериментальні ситуації мають бути доступними, ігровими або інтерактивними за формою.

Наукове обґрунтування педагогічного експерименту як методу вивчення особистості представлено в працях багатьох учених-педагогів, які наголошували, що розкриття індивідуального потенціалу нерідко потребує виходу за межі звичних навчальних обставин. Саме в експериментальних умовах, на думку вчених, учень може проявити нові якості або схильності, що не були очевидними в традиційному освітньому процесі [7; 17; 42; 47].

Метод педагогічного експерименту слід використовувати в поєднанні з якісним аналізом поведінки, самооцінки учня та рефлексією результатів, що дозволяє не лише виявити здібності, а й сформувати початкову картину професійних орієнтирів школяра.

Отже, ефективна профорієнтаційна робота з учнями 5–9 класів неможлива без системного, науково обґрунтованого вивчення їхньої особистості, інтересів, здібностей, мотиваційної сфери та соціального середовища. Застосування комплексу методів (педагогічного спостереження, анкетування, бесіди, аналізу продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик та педагогічного експерименту) дозволяє:

- забезпечити всебічне і багатовимірне діагностування професійних орієнтацій школярів;

- врахувати індивідуальні особливості у підборі форм і методів профорієнтаційної взаємодії;
- своєчасно виявити професійні схильності та підтримати їх розвиток у навчальній і позаурочній діяльності;
- створити умови для усвідомленого, реалістичного вибору професійної траєкторії вже на ранніх етапах шкільного життя.

Комплексний підхід, який поєднує різні методи в єдину діагностичну систему, є запорукою адресної та ефективної профорієнтаційної підтримки учня як суб'єкта свого професійного самовизначення.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано професійну орієнтацію як цілісну педагогічну систему, що забезпечує цілеспрямований вплив на процес професійного самовизначення учнів. Профорієнтація в сучасній школі виконує не лише інформаційну, а й корекційну та мотиваційну функції, допомагаючи здобувачам освіти усвідомити власні ресурси, можливості ринку праці та професійну перспективу. Обґрунтовано значущість особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у реалізації профорієнтаційної роботи.

2. Визначено комплекс чинників, що детермінують професійні наміри учнів: індивідуально-психологічні, соціальні, освітньо-педагогічні та соціокультурні. Підкреслено особливу роль родини, вчителя та медіа середовища як провідних джерел інформації та впливу на вибір професії. Акцентовано на важливості педагогічного супроводу в умовах розбалансованості між внутрішньою мотивацією учня і зовнішніми очікуваннями.

3. Обґрунтовано значущість системної та цілеспрямованої діагностики професійних інтересів і схильностей учнів як передумови побудови ефективної профорієнтаційної програми. Представлено комплекс діагностичних методик (тестування, анкетування, бесіди, аналіз продуктів діяльності), які дозволяють формувати індивідуальні профілі учнів 5–9 класів.

4. Розглянуто форми профорієнтаційної взаємодії, які активізують пізнавальний інтерес, практичну діяльність і самопізнання школярів: профорієнтаційні ігри, майстер-класи, екскурсії, проєкти, тренінги, шкільні ярмарки професій. Доведено, що саме інтерактивні та діяльнісні форми сприяють усвідомленому професійному вибору учнів на ранніх етапах.

5. Запропоновано методичну систему ознайомлення учнів із професійним світом, що базується на принципах наступності, доступності, варіативності. Виокремлено дидактичні засоби реалізації – відеоматеріали,

професійні кейси, бесіди з представниками професій, мінідослідження, квести. Визначено роль вчителя трудового навчання та технологій як ключового фахівця у профорієнтаційному супроводі.

6. Систематизовано педагогічні методи, що забезпечують поглиблене пізнання особистості учня з метою профорієнтації: педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, узагальнення характеристик, аналіз діяльності, педагогічний експеримент. Показано, що комплексне застосування методів дає змогу не лише фіксувати поточні інтереси, а й прогнозувати динаміку професійного розвитку школяра.

7. Результати магістерського дослідження підтверджують доцільність інтеграції діагностичного та розвивального підходів у профорієнтаційну діяльність, що дозволяє не лише інформувати учнів про професії, а й формувати у них навички самопізнання, самооцінки, відповідального вибору та професійної рефлексії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беганська І.Ю. Професійна орієнтація та професійна освіта в Україні: теорія і практика: монографія. Донецьк: ВІК, 2012. 449 с.
2. Бербец В.В., Бербец Т.М., Дубова Н.В. Проєктно-технологічна діяльність учнів на уроках професійного навчання: теорія і методика / за заг. ред. О.М. Коберника. Київ : Науковий світ, 2003. 172 с.
3. Борисенко М.І. Професійна орієнтація та професійний добір: навч. посіб.. Чернігів: [б.в.], 2009. 204 с.
4. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник. Вид. 2-ге. Дрогобич: Коло, 2006. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/vyshnevsky.pdf>
5. Віденко В.Ф., Віденко Л.В., Кондратова–Діденко В.І. Людина і світ. Київ: Вища школа, 2021. 229 с.
6. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
7. Вірна Ж.П. Основи професійної орієнтації: навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2003. 156 с.
8. Вітковська О.І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. Київ: Науковий світ, 2001. 92 с.
9. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації: навч. посіб. Київ: Слово, 2010. 168 с.
10. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://surl.li/tdwkpo>
11. Державний стандарт профільної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#n10>
12. Довідник професій / упоряд. Закатнов Д.О., Жемера Н.В., Тищенко М.П. Київ: Українська книга, 2009. 321 с.

- 13.Кашкарьова Л.Р. Профорієнтація та профвідбір: навч.-метод. комплекс. 2-ге вид., допов. Бердянськ: БДПУ, 2012. 197 с.
- 14.Коберник О.М. Методика технологій : проєктно-технологічний підхід : навч. посіб. / за ред. О.М. Коберника, В.К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008. 216 с.
- 15.Коберник О.М., Бербец В.В., Дубова Н.В. Технології в школі: проєктно-технологічна діяльність. 5 – 12 класи: навч. посіб. / за ред. О.М. Коберника. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 256 с.
- 16.Концепція Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/>
- 17.Коропецька О.М. Профорієнтація та профвідбір: навч. посібник. Івано-Франківськ: [б.в.], 2005. 236 с.
- 18.Куц, О. С. Профорієнтація старшокласників: досвід застосування психодіагностичних методик: метод. посіб. Кременчуг: ПП Щербатих О.В., 2007. 52 с.
- 19.Мельник О.В., Романчук В.П. Основи вибору професій: Експериментальна програма та збірник практичних завдань. Київ: Ін-тут проблем виховання АГГН України, 2021. 98 с.
- 20.Мерзлякова О.Л. Профорієнтація. Шпаргалка для вчителя. Київ: Шкільний світ, 2016. 158 с.
- 21.Моштук В.В., Терес В.І. Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи: навч. посіб. Дрогобич: Вид. від. ДДПУ ім. Івана Франка, 2014. 204 с.
- 22.Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/print1472788_46166790
- 23.Педагогічна профорієнтація учнів загальноосвітніх шкіл та механізм їх вибору на педагогічні спеціальності вищих навчальних закладів: метод. рекомендації. / уклад. В. Г. Кузь та ін. Київ: Науковий світ, 2004. 44 с.
- 24.Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: монографія / за ред. М.П. Тищенко. Київ-Бердянськ: Ін-т педагогіки АПН України, 1996. 268 с.

- 25.Педагогічні засоби підготовки старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання: метод, посіб. / Закатнов Д.О., Мельник О.В., Осипов О.В. та ін.; за ред. Д.О. Закатнова. Київ: ШВ НАПН України, 2015. 215 с.
- 26.Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи): навч.-метод. посіб. / за ред. Балла Г.О., Перепелиці П.С., Рибалки В.В. Київ: Наукова думка, 2000. 188 с.
- 27.Побірченко Н.А., Сергєєнкова О.П., Підтілок І.В. Людина і праця: навч. посіб. Київ: Наш час, 2006. 180 с.
- 28.Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- 29.Професійна орієнтація: підручник / Єгорова Є.В. та ін. ; за ред. О.М. Ігнатович. Кіровоград: Імекс, 2014. 239 с.
- 30.Професійне самовизначення старшокласників: метод. посіб. / Закатнов Д.О., Мельник О.В., Осипов О.В. та ін.; за ред. Д.О. Закатнова. Київ: Вид. дім «Шкільний світ», Видавець Л. Галіцина, 2006. 128 с.
- 31.Профільна школа. Профорієнтація. Програми: зб. матеріалів / Побірченко Н.А., Сергєєнкова О. П., Шайкова А. Л., Форноляк І. В. Київ: Науковий світ, 2009. 121 с.
- 32.Профконсультаційна робота зі старшокласниками: посіб. / за ред. Б.А. Федоришина. Київ: Рад. школа, 1980. 160 с.
- 33.Профорієнтація: навч. посіб. / упоряд. Г.К. Юрчинська. Київ: Київський університет, 2016. 271 с.
- 34.Результати дослідження міжнародної програми PISA. URL: <https://mon.gov.ua/tag/pisa?&tag=pisa>
- 35.Рибалка В.В. Готовність учня до профільного навчання / за заг. ред. Максименка С. Д., Главник О. Л. Київ: Мікрос – СВС, 2013. 112 с.
- 36.Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: монографія / за ред. Г.О. Балла. Київ: [б.в.], 1998. 160 с.

- 37.Розвиток професійної орієнтації в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд.: Пономаренко Л. О. та ін. ; наук. ред.: Рогова П. І., Чепурна Н. М. ; авт. вступ. ст. Мельник О. В. Київ ; Черкаси: [б. в.], 2009. 195 с.
- 38.Садова М.А. Профорієнтація в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: Гельветика, 2020. 126 с.
- 39.Санковська І.М. Путівник світом професій: посіб. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 70 с.
- 40.Саппа Г.-М. М. Первинна професійна орієнтація учнівської молоді: соціально-технологічний аспект: автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2012. 20 с.
- 41.Синявський В.В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування: метод. посіб. Кіровоград: Імекс, 2014. 83 с.
- 42.Система профорієнтаційної роботи зі старшокласниками / за ред. Б.О. Федоришина. Київ: Рад. школа, 1988. 180 с.
- 43.Сухенко Т.В. Як обрати професію майбутнього: посіб. Харків: Фоліо, 2016. 79 с.
- 44.Терещук А.І. Методи творчої діяльності на уроках технологій. Трудова підготовка в закладах освіти. 2006. № 1(41). С.19-23.
- 45.Терещук А.І., Дятленко С.М. Методика організації проєктної діяльності старшокласників з технологій: метод. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2010. 128 с.
- 46.Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання та викладання загальноосвітніх дисциплін: навч. посібник. 3-тє вид, перероб. і доповн. Київ: Вища школа, 1992. 334 с.
- 47.Уніат С., Комінько С. Вибір професії або задачі з багатьма невідомими. Тернопіль: Підручники та посібники, 2017. 87 с.
- 48.Шиделко А. В. Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти: навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 139 с.
- 49.Янцур М.С. Словник-довідник з професійної орієнтації: навч. посіб. Київ: Слово, 2013. 175 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЩОДЕННИК ВИБОРУ ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

- 1.Прізвище, ім'я по батькові (повністю)
- 2.Домашня адреса (телефон та ін.) _____
- 3.Число, місяць, рік народження _____
- 4.Стать (підкреслити) чол., жін. _____
- 5.Час і місце заповнення анкети _____
- 6.Навчальний заклад та місце його знаходження
- 7 .Батьки (прізвище, ім'я, по батькові, освіта, професія, де працює);
Батько _____
Мати _____
Який профіль рекомендує обрати мати _____
Який профіль рекомендує обрати батько _____
Який профіль рекомендують обрати брати та сестри _____
Який профіль рекомендують обрати дідусь, бабуся, друзі, знайомі, вчителі, класний керівник, хто ще? (допишіть) _____
- 8.Улюблені предмети, факультативи, гуртки (у порядку значимості) _____
- 9.Які предмети цікавлять Вас найбільше?
- 10.Які предмети найлегше всього Вам вивчати?
- 11 .Які предмети не подобаються? _____
- 12.Які предмети важко вивчати? _____
- 13.Чи обрали Ви майбутній профіль навчання? 14.Чому Ви хочете обрати саме цей профіль? _
- 15-Чи давно Ви вирішили обрати саме цей профіль? _____
- 16.Що примусило Вас обрати цей профіль (думка батьків, друзів, книги, кінофільми, радіопередачі, поради вчителів, заняття в гуртках, ін.)?
(підкресліть).

Що ще (допишіть)_____

17.Що Ви робите для успішного оволодіння майбутнім профілем навчання?_____

18.Які профілі, крім обраного, Вам подобаються ще?_____

19.Як Ви оцінюєте стан свого здоров'я взагалі і чи відповідає він обраному профілю навчання?_____

20.Скільки часу Ви витрачаєте на виконання домашнього завдання?_____

21.Чим подобається Вам займатись у вільний час?_____

22.Які риси характеру Ви ціните у товаришів?_____

23.Які риси характеру Ви ціните або бажаєте змінити у себе?

24.Які на Ваш погляд необхідні знання та вміння будуть потрібні для навчання за обраним профілем?_____

25.Результати навчальних досягнень (успішність)_____

26.Результати виконання тестових методик_____

27.Результати виконання вправ_____

28.Результати виконання профільних проб

29.Інформація про стан здоров'я (заповнюється із медичної картки)

30.Характеристика і рекомендації класного керівника, вчителів____

31.Результати самопостереження учня_____

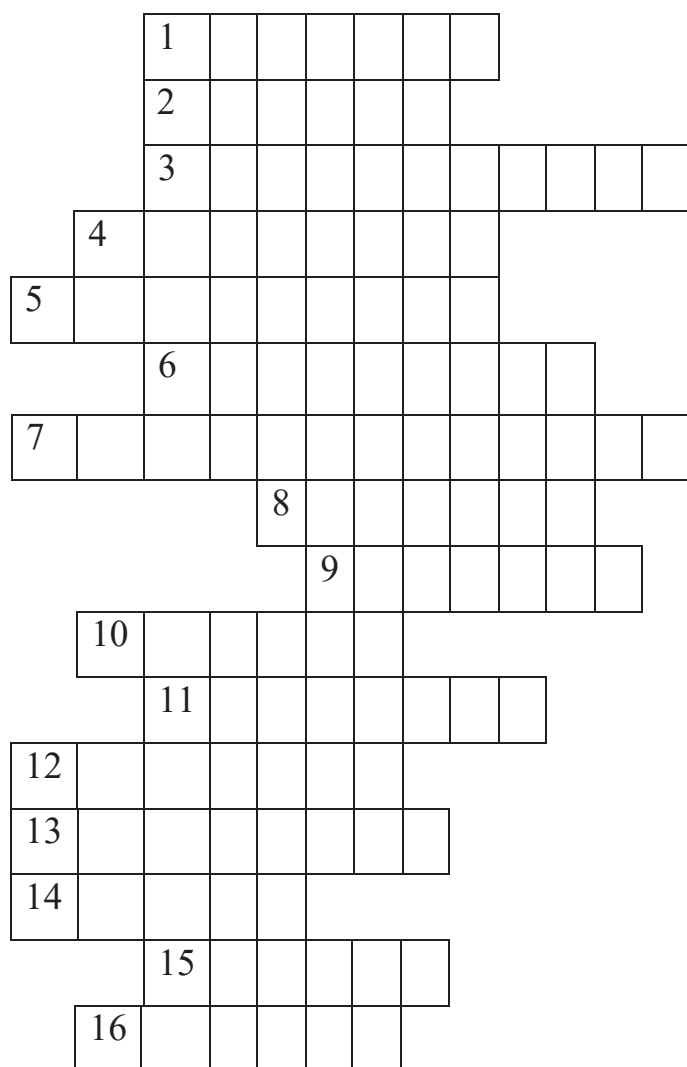
32.Проектна діяльність «Я обираю цей профіль, тому що ...»

Джерело: Мерзлякова О.Л. Профорієнтація. Шпаргалка для вчителя. Київ: Шкільний світ, 2016. 158 с.

Додаток Б

КРОСВОРД «ПРОФЕСІЯ»

Розв'язавши кросворд, у виділених клітинках ви зможете прочитати назву професії.

1. Інструмент для пиляння металу. (*Ножівка*)
2. Інструмент для намічання місця отвору перед свердлінням. (*Кернер*)
3. Інструмент для гнуття тонкого дроту. (*Плоскогубці*)
4. Стіл для роботи слюсаря. (*Верстак*)
5. Інструмент для нарізування внутрішньої різьби. (*Гайкоріз*)
6. Невеличкий переносний затискувач. (*Струбцина*)
7. Інструмент для вирубування канавок у металі. (*Крейцмейсель*)
8. Інструмент для обпилювання деталей. (*Терпуг*)
9. Інструмент, яким ріжуть листовий метал. (*Ножниці*)

10. Пристрій для затискування деталі під час обробки. *(Лещата)*
11. Молоток, маса якого більше кілограма. *(Кувшида)*
12. Інструмент для виготовлення отворів. *(Свердло)*
13. Інструмент, яким перекушують дрiт, витягують цвяхи. *(Обценьки)*
14. Плоский зразок, за допомогою якого розмічають або перевіряють деталі. *(Шаблон)*
15. Інструмент, яким рубають листовий метал. *(Зубило)*
16. Інструмент для нарізування зовнішньої різьби. *(Плашка)*